

Analiza čimbenika niskog fertiliteta u europskim zemljama

Tomić, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:148:231433>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported/Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-16**

Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet

Sveučilišni integrirani prijediplomski i diplomski studij Ekonomija

**ANALIZA ČIMBENIKA NISKOG FERTILITETA U
EUROPSKIM ZEMLJAMA**

Diplomski rad

Iva Tomić

Zagreb, rujan 2024.

Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet

Sveučilišni integrirani prijediplomski i diplomski studij Ekonomija

**ANALIZA ČIMBENIKA NISKOGR FERTILITETA U
EUROPSKIM ZEMLJAMA**

**ANALYSIS OF FACTORS CONTRIBUTING TO LOW
FERTILITY IN EUROPEAN COUNTRIES**

Diplomski rad

Student: Iva Tomić

JMBAG: 0067610083

Mentor: doc. dr. sc. Petra Međimurec

Zagreb, rujna 2024.

Sažetak

Fertilitet je u europskim zemljama već dugo na niskoj razini, što dovodi do demografskog starenja, popraćenog ekonomskim izazovima. Pad fertiliteta tradicionalno se povezivao s ekonomskim razvojem i porastom zaposlenosti žena. Međutim, novija istraživanja sugeriraju da je u razvijenim zemljama došlo do promjena u ovim odnosima i danas, kad je stopa zaposlenosti žena veća nego što je bila prije, mnoge žene preferiraju moći kombinirati majčinstvo i karijeru. Ipak, među zemljama postoje razlike u tome koliko je zaposlenost žena kompatibilna s obiteljskim životom, što među ostalim ovisi o javnim politikama i sudjelovanju očeva u skrbi o djeci i poslovima u kućanstvu. Glavni je cilj diplomskog rada istražiti čimbenike niskog fertiliteta u europskim zemljama, s naglaskom na socioekonomskom statusu žena. U radu se opisuju trendovi u fertilitetu i obrađuje se literatura o odrednicama fertiliteta u razvijenim zemljama. Koristeći se podacima iz relevantnih baza podataka poput EUROSTAT-a, empirijski se testiraju čimbenici povezani s razinom fertiliteta u europskim zemljama koji su identificirani pregledom literature. Rezultati provedene analize sugeriraju da je totalna stopa fertiliteta pozitivno povezana sa stopama zaposlenosti žena, udjelom muškaraca koji sudjeluju u kućanskim poslovima i izdancima za obitelj i djecu, no zanimljiv je nalaz da se s vremenom te korelacije mijenjaju. Rasprava uspoređuje dobivene rezultate s drugim istraživanjima i razmatra njihovu važnost za javne politike usmjerene na podizanje niskog fertiliteta.

KLJUČNE RIJEČI: nizak fertilitet, europske zemlje, socioekonomski status žena, nejednakost među spolovima, politike za usklađivanje obiteljskog i poslovnog života

Abstract

Fertility in European countries has been at a low level for a long time, leading to demographic aging, accompanied by economic challenges. The decline in fertility has traditionally been associated with economic development and the increase in women's employment. However, recent research suggests that in developed countries there have been changes in these relationships and today, when the employment rate of women is higher than it was before, many women prefer to be able to combine motherhood and career. However, there are differences between countries in how compatible women's employment is with family life, which depends, among other things, on public policies and fathers' participation in childcare and household chores. The main goal of the thesis is to investigate the factors of low fertility in European countries, with an emphasis on the socioeconomic status of women. The paper describes trends in fertility and discusses the literature on determinants of fertility in developed countries. Using data from relevant databases such as EUROSTAT, the factors associated with the level of fertility in European countries that have been identified through a literature review are empirically tested. The results of the analysis suggest that the total fertility rate is positively related to the employment rates of women, the share of men participating in household chores and expenditures for family and children, but it is an interesting finding that these correlations change over time. The discussion compares the obtained results with other research and considers their importance for public policies aimed at raising low fertility.

KEYWORDS: low fertility, European countries, socioeconomic status of women, gender inequality, work-life balance policies

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je diplomski rad isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija.

Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog izvora te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Iva Tomić

(vlastoručni potpis studenta)

Zagreb, 28. kolovoza 2024.

(mjesto i datum)

STATEMENT ON THE ACADEMIC INTEGRITY

I hereby declare and confirm by my signature that the final thesis is the sole result of my own work based on my research and relies on the published literature, as shown in the listed notes and bibliography.

I declare that no part of the thesis has been written in an unauthorized manner, i.e., it is not transcribed from the non-cited work, and that no part of the thesis infringes any of the copyrights.

I also declare that no part of the thesis has been used for any other work in any other higher education, scientific or educational institution.

Iva Tomić

(personal signature of the student)

Zagreb, August 28, 2024.

(place and date)

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Predmet i cilj rada.....	1
1.2. Metode istraživanja i izvori podataka.....	1
1.3. Sadržaj i struktura rada	2
2. TRENDOVI U POKAZATELJIMA O FERTILITETU U EUROPSKIM ZEMLJAMA..	4
2.1. Kretanje razine fertiliteta u Europi	4
2.2. Razlike u razinama fertiliteta među europskim zemljama	8
2.3. Promjene u prosječnoj dobi žena pri rođenju prvog djeteta	10
3. PREGLED LITERATURE O ODREDNICAMA FERTILITETA U RAZVIJENIM ZEMLJAMA S NAGLASKOM NA SOCIOEKONOMSKOM POLOŽAJU ŽENA.....	14
3.1. Participacija žena na tržištu rada	15
3.2. Nejednakost među spolovima u podjeli poslova u kućanstvu i skrbi o djeci	17
3.3. Uloga javnih politika za usklađivanje poslovnog i obiteljskog života	20
4. EMPIRIJSKA ANALIZA ČIMBENIKA POVEZANIH S RAZINOM FERTILITETA U EUROPSKIM ZEMLJAMA	25
4.1. Izvori podataka, varijable i metode statističke analize	26
4.2. Rezultati.....	28
4.3. Rasprava	36
5. ZAKLJUČAK	39
LITERATURA.....	41
POPIS SLIKA	46
POPIS TABLICA.....	47
POPIS GRAFIKONA	48
ŽIVOTOPIS	49
PRILOZI.....	50

1. UVOD

Fertilitet je demografski proces koji se mjeri različitim pokazateljima te ima značajan utjecaj na stanovništvo i gospodarstvo svake zemlje. Europski kontinent, s bogatom raznolikošću jezika, kultura i socioekonomskih uvjeta, pruža zanimljivo polazište za proučavanje faktora koji utječu na fertilitet. U europskim zemljama, opadanje stope fertiliteta posljednjih desetljeća postalo je zabrinjavajući trend, često popraćen brojnim socioekonomskim i društvenim izazovima. Pitanje položaja žena kao ključnog čimbenika fertiliteta dobiva sve veći značaj u suvremenom društvu gdje se mijenjaju tradicionalne rodne uloge. Uz promjene u obrazovanju, pristupu tržištu rada te sveprisutne društvene transformacije, žene donose sve kompleksnije odluke o svojoj reproduktivnoj budućnosti.

1.1. Predmet i cilj rada

Fertilitet u europskim zemljama, koji je već dugo na niskoj razini, povezuje se s demografskim starenjem i izazovima za vlade, gospodarstva i sustave socijalnog osiguranja. Pad fertiliteta često se povezivao s ekonomskim razvojem i porastom participacije žena na tržištu rada. Međutim, prema novijim istraživanjima, u razvijenim zemljama došlo je do promjena u tim odnosima i danas, kad je stopa zaposlenosti žena veća nego što je bila prije, većina žena preferira moći kombinirati majčinstvo i karijeru. Iako je ta pojava zajednička mnogim razvijenim zemljama i dalje postoje razlike u tome koliko je zaposlenost žena kompatibilna s obiteljskim životom, što među ostalim ovisi o javnim politikama i sudjelovanju očeva u skrbi o djeci i poslovima u kućanstvu. Ako su prilike na tržištu rada za žene bolje, no još uvijek bitno lošije nego za muškarce, i ako žene snose većinu opterećenja u kućanskim poslovima i skrbi o djeci, onda se to može negativno odraziti na razinu fertiliteta. S druge strane, daljnji napredak u socioekonomskom položaju žena i manja nekompatibilnost između karijere i majčinstva mogli bi pozitivno korelirati s razinom fertiliteta. Ovi su međuodnosi predmet istraživanja u ovom radu. Glavni je cilj provesti analizu čimbenika niskog fertiliteta u europskim zemljama, s posebnim naglaskom na socioekonomski položaj žena.

1.2. Metode istraživanja i izvori podataka

Za pregled trendova u fertilitetu prikupljeni su podaci prvenstveno s EUROSTAT-a te UN-a o različitim pokazateljima vezanim za fertilitet. Pregled literature uključuje znanstvene i stručne članke koji pružaju teorijski okvir za razumijevanje čimbenika koji utječu na fertilitet i pomažu

objasniti prikazane trendove i razlike među zemljama. Poseban naglasak stavljen je na pronalazak i obradu literature koja se fokusira na ulogu socioekonomskog položaja žena.

Empirijski dio rada obuhvaća analizu odabranih pokazatelja. Podaci o totalnoj stopi fertiliteta (engl. Total Fertility Rate, TFR) prikupljeni su s EUROSTAT-a, dok su podaci o nejednakosti među spolovima, konkretno o sudjelovanju muškaraca u obavljanju kućanskih poslova, preuzeti sa stranica Europskog instituta za ravnopravnost spolova (EIGE)¹. Također, prikupljeni su pokazatelji o participaciji žena na tržištu rada te podaci o izdacima za obitelj i djecu s EUROSTAT-a. Korelacijskom analizom identificirana je povezanost te opisan smjer i jačina povezanosti između odabranih čimbenika i TFR-a, dok regresijska analiza pruža uvid u relativnu važnost tih čimbenika. Ove metode omogućuju prepoznavanje ključnih faktora koji doprinose razlikama u fertilitetu među europskim zemljama.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Rad je podijeljen u pet poglavlja. U uvodu se definiraju predmet i cilj rada te se navode metode istraživanja koje će se koristiti u radu kao i izvori podataka. Na kraju uvoda naveden je kratki pregled sadržaja i struktura rada.

U poglavlju „Trendovi u pokazateljima o fertilitetu u europskim zemljama“ fokus je na analizi trendova u fertilitetu u Europi. Konkretno, istražuje se kretanje razine fertiliteta u Europi, razlike u fertilitetu među europskim zemljama te promjene u prosječnoj dobi žena pri rođenju prvog djeteta.

U poglavlju „Pregled literature o odrednicama fertiliteta u razvijenim zemljama s naglaskom na socioekonomskom položaju žena“ obrađuje se znanstvena literatura koja se bavi odrednicama fertiliteta u razvijenim zemljama, s posebnim naglaskom na socioekonomski položaj žena. Istražuje se uloga koju imaju participacija žena na tržištu rada, nejednakost među spolovima u podjeli poslova u kućanstvu i skrbi o djeci te javne politike za usklađivanje poslovnog i obiteljskog života.

U empirijskoj analizi čimbenika povezanih s razinom fertiliteta u europskim zemljama istražiti će se povezanost TFR-a s angažmanom muškaraca u kućanskim poslovima, zaposlenosti žena te izdacima za obitelj i djecu te će se prikazati dobiveni rezultati o kojima će se raspraviti u kontekstu nalaza iz postojeće literature.

¹ <https://eige.europa.eu/>

Na kraju rada, nakon iznesenog zaključka u kojem će se sažeti ključni nalazi istraživanja, navest će se popis literature, slika, grafikona i tablica korištenih u radu, kao i životopis autora te prilozi.

2. TREND OVI U POKAZATELJIMA O FERTILITETU U EUROPSKIM ZEMLJAMA

Cilj ovog poglavlja je pružiti sveobuhvatan pregled trendova u fertilitetu u Europi, pri čemu se ističu razlike među zemljama i demografske promjene tijekom vremena. Analizirajući te trendove, postavljaju se temelji za razumijevanje šireg konteksta unutar kojeg djeluju čimbenici fertiliteta, što će se dodatno istražiti u narednim poglavljima.

Demografi mjere fertilitet nizom pokazatelja. Najjednostavniji pokazatelj fertiliteta je broj rođenih, no najčešće se primjenjuje TFR odnosno totalna stopa fertiliteta koju Čipin (2018) definira kao prosječan broj djece koje će žena roditi ako preživi reproduktivno razdoblje od 15 do 49 godina. TFR je dobar za usporedbu razine fertiliteta među različitim područjima te ne ovisi o dobnoj strukturi populacije.

Najnoviji UN-ovi podatci o fertilitetu u Europi prikazuju da je Europa regija sa najnižim fertilitetom na svijetu iako se pad bilježi i drugdje (World Population Prospects, 2024).

Osim toga, postoji bogata demografska literatura koja istražuje čimbenike pada fertiliteta kao što je publikacija Elizabeth Wilkins, *Low fertility: A review of the determinants* (2019).

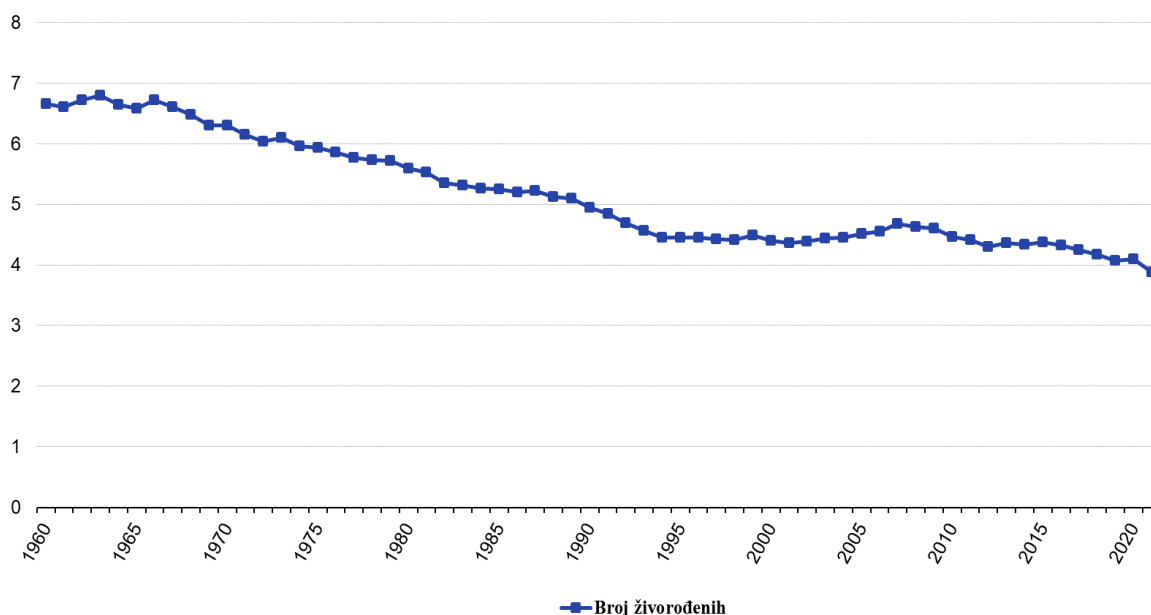
Europski fertilitet je ispod onoga što se naziva zamjenskom razinom odnosno žena, da bi zamijenila sebe u sljedećoj generaciji, treba roditi jednu djevojčicu, koja pak treba dovoljno dugo poživjeti da bi i ona rodila žensko dijete i tako dalje u narednim generacijama. To vrijedi za populaciju u kojoj nema vanjske migracije. No TFR uzima u obzir i mušku djecu, pa svaki par roditelja treba imati prosječno dvoje djece da bi oni zamijenili svoje roditelje u narednoj generaciji. TFR od dvoje djece po ženi bio bi dovoljan da se rađa isti broj muške i ženske djece i da sve djevojčice požive do kraja svojega reproduktivnog razdoblja. Međutim, TFR od 2 nije dovoljna zamjenska razina fertiliteta, već mora biti nešto veća jer se u većini zemalja rađa oko 5% više muške nego ženske djece i jer u većini razvijenih zemalja još uvijek jedan mali udio žena ne doživi svoj 50. rođendan (Čipin, 2018). To može imati važne posljedice te privlači pozornost ne samo istraživača već i kreatora politike u europskim zemljama (Sobotka i sur. 2019).

2.1. Kretanje razine fertiliteta u Europi

Grafikon 1 prikazuje broj živorođenih u EU (u milijunima) od 1960. do 2022. godine. Vidljiv je pad broja živorođenih u promatranom razdoblju. U 2022. godini u Europskoj uniji rodilo se

3,88 milijuna djece, što u usporedbi s prethodnim razdobljima pokazuje značajan pad. Od 1960. do 2022. godine, najveći godišnji broj živorođene djece u EU zabilježen je 1964. godine, kada je rođeno 6,8 milijuna djece. Nakon tog vrhunca, broj novorođene djece u EU opadao je relativno stabilnim tempom sve do početka 21. stoljeća, kada je dosegnuo najnižu razinu od 4,36 milijuna u 2002. godini. Slijedio je blagi oporavak s najvišim brojem rođene djece u EU od 4,68 milijuna u 2008. godini, ali taj oporavak bio je praćen općim trendom pada, iako je došlo do blagog porasta u 2014. i 2016. godini. Tijekom pandemije COVID-19, broj živorođene djece u EU prvo je pao na 4,07 milijuna u 2020. godini, a zatim je blago porastao na 4,09 milijuna u 2021. godini, da bi se opet smanjio na 3,88 milijuna djece u 2022. godini. Dakle, gotovo je dva puta manje djece rođeno u 2022. godini za razliku od prije 60 godina.

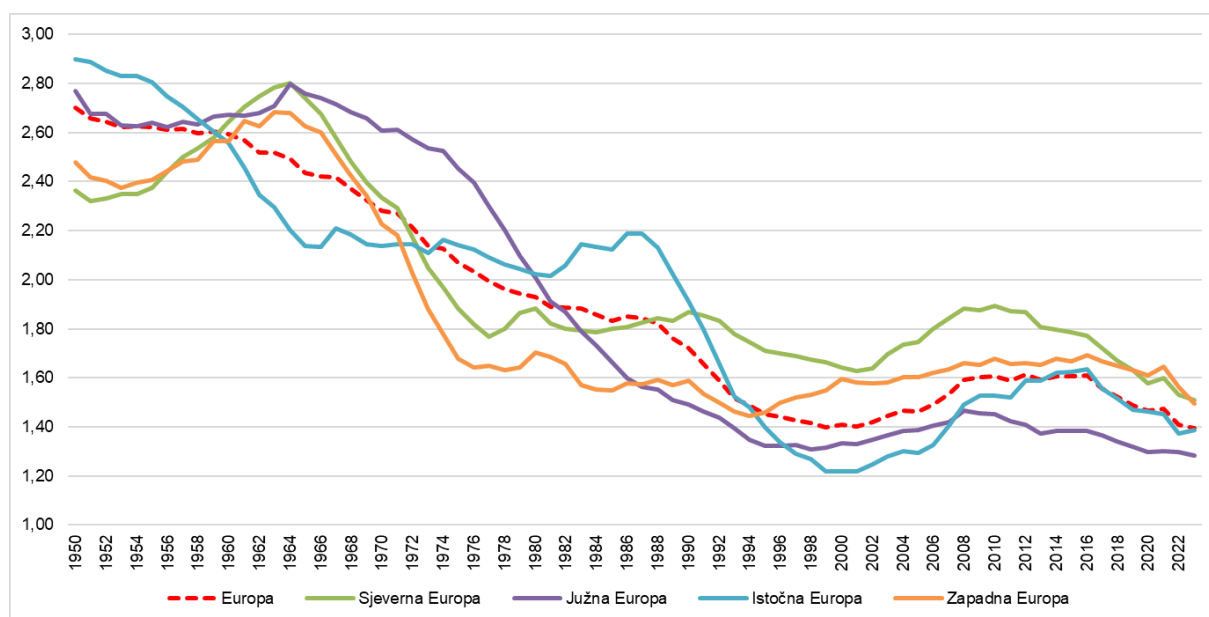
Grafikon 1. Ukupan broj živorođenih u EU 1960.-2022.

Izvor: Eurostat (2024a)

Najčešće korišten pokazatelj fertiliteta je totalna stopa fertiliteta, a sljedeći grafikoni prikazat će njeno kretanje.

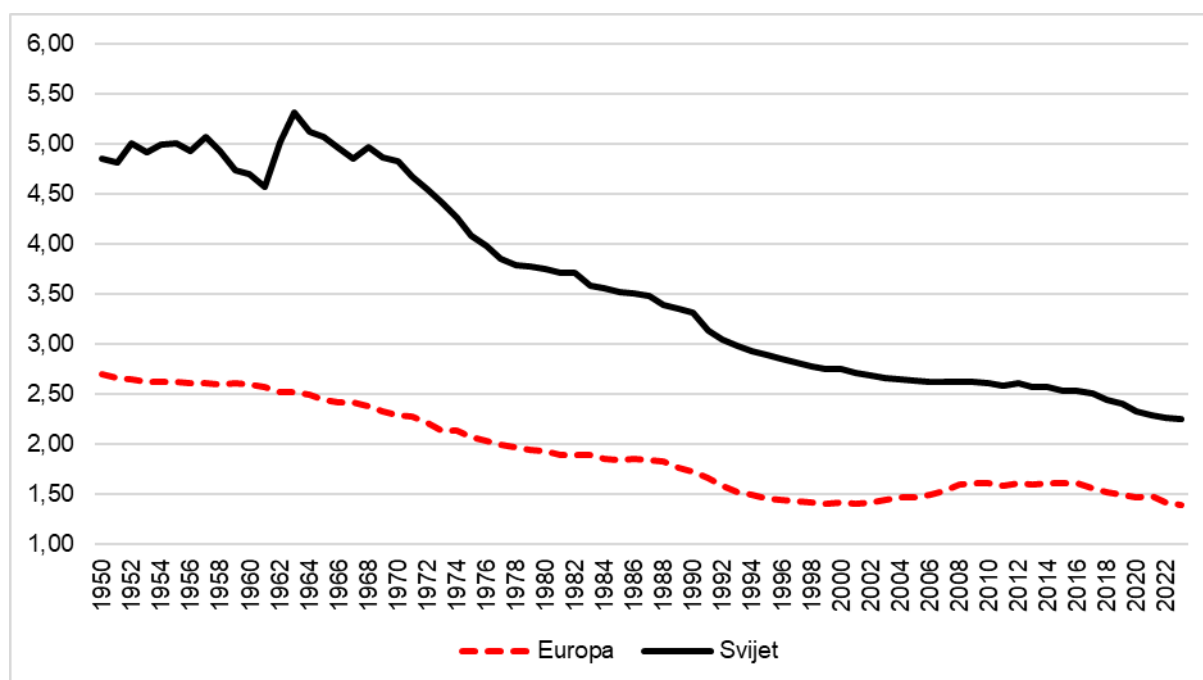
Grafikon 2. Kretanje totalne stope fertiliteta u Europi i dijelovima Europe, 1950.-2023.

Izvor: UN (2024), izrada autora

Iz grafikona 2 jasno je vidljiv konstantan pad totalne stope fertiliteta tijekom cijelog promatranog razdoblja. Primjetan je opći trend smanjenja i to na ispod zamjenske razine fertiliteta u svim dijelovima Europe, a gdje su vidljive fluktuacije u TFR-u. Najveći pad zabilježen je u južnoj Europi, koja je na početku promatranog razdoblja imala stopu fertiliteta od 2,77 te je do kraja 2023. godine pala na totalnu stopu fertiliteta od 1,28. Istočna Europa je 1950. godine bila na najvišoj razini TFR-a od 2,90 dok je do 2023. godine među najnižim TFR-om od 1,39. Najmanji pad bilježila je Sjeverna Europa koja na početku promatranog razdoblja ima TFR od 2,37, a na kraju 1,51. Na razini cijele Europe, totalna stopa fertiliteta 1976. godine opada ispod 2,1 djeteta po ženi odnosno stanovništvo Europe se ne obnavlja. U ovom trendu opadanja, značajniji porast totalne stope fertiliteta događa se krajem 90-ih (Kohler, Billari i Ortega, 2001). Od 10-ih godina trećeg tisućljeća ponovno dolazi do opadanja te se približava najnižoj razini fertiliteta od 1,3.

Grafikon 3. Kretanje totalne stope fertiliteta u Europi i svijetu, 1950.-2023.

Izvor: UN (2024), izrada autora

Grafikon 3 prikazuje opći trend smanjenja stope fertiliteta, sa izrazito visoke stope preko 4,5 živorođenih po ženi 1950. godine na 4,0 živorođenih po ženi 1975. godine. U istom periodu, Europa bilježi pad sa 2,7 živorođenih po ženi na 2,0. Od 1975. nadalje, oba trenda nastavljaju opadati, pri čemu je 2023. godine totalna stopa fertiliteta u Europi iznosila 1,4, dok je u svijetu 2,25.

Dakle, kao što je vidljivo na prethodnim grafikonima u ovom poglavlju, prisutan je trend opadanja i u Europi i svijetu. Europa ima znatno manju totalnu stopu fertiliteta za vrijeme promatranog razdoblja. Za razliku od Europe, 2023. godine svijet je i dalje na totalnoj stopi fertiliteta iznad 2,1, točnije 2,25, što govori da se stanovništvo svijeta u cjelini obnavlja, dok za Europu isto ne vrijedi. Po najnovijem dostupnom podatku za 2023. godinu, vidljivo je da Sjeverna i Zapadna Europa, koje su najrazvijenije regije Europe, imaju veći TFR od nerazvijenijih regija Europe.

Iako je fertilitet u dugoročnom padu u svim europskim regijama, što je vidljivo s grafikona 2, postoje razlike i na razini zemalja koje će se detaljnije prikazati u sljedećem potpoglavlju.

2.2. Razlike u razinama fertiliteta među europskim zemljama

Stope fertiliteta u državama Europe stalno su se smanjivale od sredine 1960-ih do prijelaza stoljeća. Međutim, početkom 2000-ih TFR u EU pokazala je znakove ponovnog rasta te je to kretanje zaustavljeno 2010. da bi u periodu 2012. – 2020. ponovno padao. TFR raste 2021. godine (Eurostat, 2024a). Tablica 1 detaljnije prikazuje kretanje TFR europskih zemalja.

Tablica 1. TFR europskih zemalja, 1960.-2022.

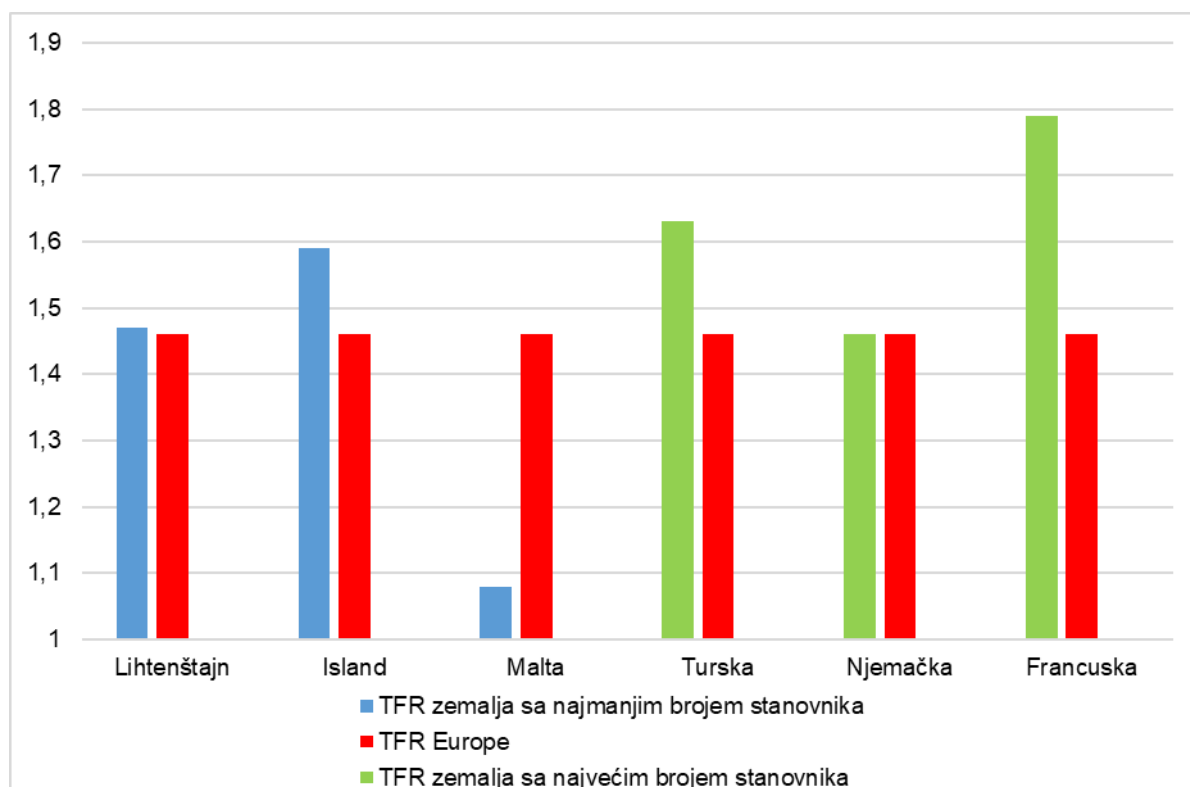
GODINA	1960	1970	1980	1990	2000	2002	2012	2019	2020	2021	2022
DRŽAVA											
Belgija	2,54	2,25	1,68	1,62	1,67	1,65	1,80	1,60	1,55	1,60	1,53
Bugarska	2,31	2,17	2,05	1,82	1,26	1,23	1,50	1,58	1,56	1,58	1,65
Češka	2,09	1,92	2,08	1,90	1,15	1,17	1,45	1,71	1,74	1,83	1,64
Danska	2,57	1,95	1,55	1,67	1,77	1,72	1,73	1,70	1,68	1,72	1,55
Njemačka	:	:	:	:	1,38	1,34	1,41	1,54	1,53	1,58	1,46
Estonija	1,98	2,17	2,02	2,05	1,36	1,36	1,56	1,66	1,58	1,61	1,41
Irska	3,78	3,85	3,21	2,11	1,89	1,97	1,98	1,71	1,63	1,78	1,54
Grčka	2,23	2,40	2,23	1,39	1,25	1,28	1,34	1,34	1,39	1,43	1,32
Španjolska	:	:	2,22	1,36	1,22	1,25	1,32	1,23	1,19	1,19	1,16
Francuska	:	:	:	:	1,89	1,88	2,01	1,86	1,83	1,84	1,79
Hrvatska	:	:	:	:	:	1,42	1,51	1,47	1,48	1,58	1,53
Italija	2,40	2,38	1,64	1,33	1,26	1,27	1,42	1,27	1,24	1,25	1,24
Cipar	:	:	:	2,41	1,64	1,49	1,39	1,33	1,36	1,39	1,37
Latvija	:	:	:	:	1,25	1,26	1,44	1,61	1,55	1,57	1,47
Litva	:	2,40	1,99	2,03	1,39	1,23	1,60	1,61	1,48	1,36	1,27
Luksemburg	2,29	1,97	1,50	1,60	1,76	1,63	1,57	1,34	1,36	1,38	1,31
Mađarska	2,02	1,98	1,91	1,87	1,32	1,30	1,34	1,55	1,59	1,61	1,56
Malta	:	:	1,99	2,02	1,68	1,45	1,42	1,14	1,13	1,13	1,08
Nizozemska	3,12	2,57	1,60	1,62	1,72	1,73	1,72	1,57	1,54	1,62	1,49
Austrija	2,69	2,29	1,65	1,46	1,36	1,39	1,44	1,46	1,44	1,48	1,41
Poljska	:	:	:	2,06	1,37	1,25	1,33	1,44	1,39	1,33	1,29
Portugal	3,16	3,01	2,25	1,56	1,55	1,46	1,28	1,43	1,41	1,35	1,43
Rumunjska	:	:	2,43	1,83	1,31	1,27	1,52	1,77	1,80	1,81	1,71
Slovenija	:	:	:	1,46	1,26	1,21	1,58	1,61	1,59	1,64	1,55
Slovačka	3,04	2,41	2,32	2,09	1,30	1,19	1,34	1,57	1,59	1,63	1,57
Finska	2,72	1,83	1,63	1,78	1,73	1,72	1,80	1,35	1,37	1,46	1,32
Švedska	:	1,92	1,68	2,13	1,54	1,65	1,91	1,71	1,67	1,67	1,53
Island	:	2,81	2,48	2,30	2,08	1,93	2,04	1,74	1,72	1,82	1,59
Lihtenštajn	:	:	:	:	1,57	1,47	1,51	1,48	1,46	1,53	1,47
Norveška	:	2,50	1,72	1,93	1,85	1,75	1,85	1,53	1,48	1,55	1,41
Švicarska	2,44	2,10	1,55	1,58	1,50	1,39	1,52	1,48	1,46	1,52	1,39
Crna Gora	:	:	:	:	:	:	1,72	1,77	1,75	1,76	1,78
Moldavija	:	:	:	:	:	:	1,28	:	:	:	:
Sjeverna Makedonija	:	:	:	:	1,88	1,80	1,51	1,34	1,31	1,44	1,58
Albanija	:	:	:	:	:	1,90	1,71	:	1,34	1,31	1,21
Srbija	:	:	:	:	1,48	1,57	1,45	1,52	1,48	1,52	1,59
Turska	:	:	:	:	:	:	2,09	1,88	:	:	1,63
Gruzija	:	:	:	:	:	:	:	2,02	1,98	:	1,83

Izvor: Eurostat (2024a)

Iz tablice 1 vidljivo je da zemlje Europe generalno konvergiraju, međutim unatoč toj konvergenciji neke razlike i dalje ostaju vidljive. U 2022. godini Francuska je zabilježila najvišu stopu fertiliteta među zemljama EU, s 1,79 djece po ženi, dok su Rumunjska (1,71) i Bugarska (1,65) bile odmah iza nje. S druge strane, Malta je imala najnižu stopu s 1,08 djece po ženi, a slijede je Španjolska (1,16) i Italija (1,24). Nakon 2020. godine TFR je u većini zemalja porastao, što bi mogla biti posljedica pandemije COVID-19, dok je u Litvi, Poljskoj,

Portugalu te Albaniji pao, a Španjolska, Švedska i Malta bilježile su stagnaciju u TFR-u. Već iduće godine dogodio se preokret gdje je TFR u većini zemalja pao. Najveći porast imao je Portugal, a najveći pad imala je Irska. TFR u EU za 2022. godinu iznosila je 1,46 a toj stopi najbliži je bio Lihtenštajn sa TFR-om od 1,47 (Eurostat, 2024a).

Grafikon 4. Totalna stopa fertiliteta po ukupnom broju stanovnika, 2022.

Izvor: Eurostat (2024b, 2024e), izrada autora

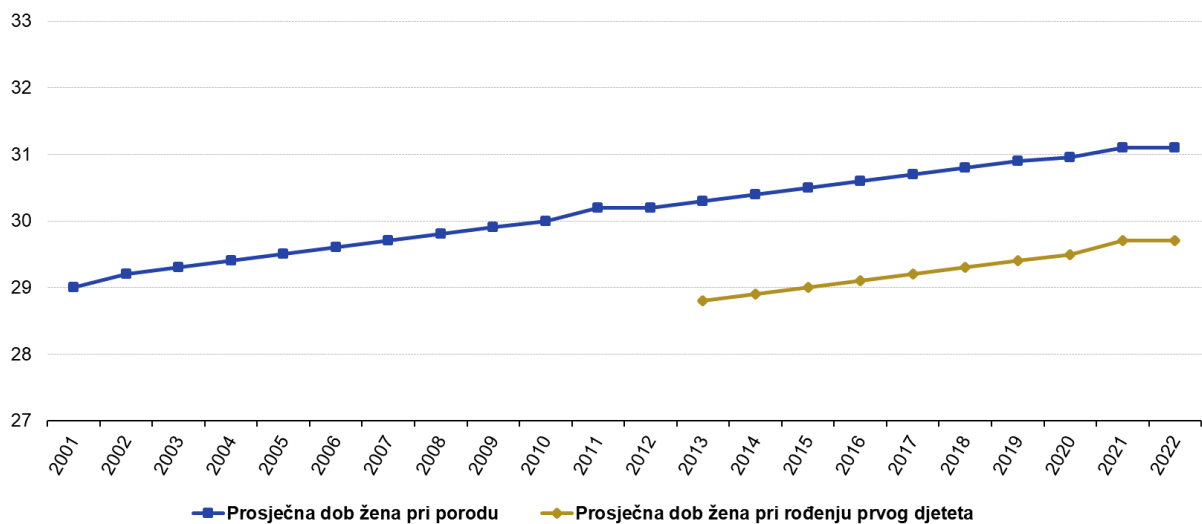
Grafikon 4 prikazuje totalnu stopu fertiliteta za države po broju stanovnika. Lihtenštajn, država sa najmanjim brojem stanovnika u 2022. godini za koju su dostupni podaci, ima totalnu stopu fertiliteta od 1,47 što je malo više od europskog prosjeka (1,46). Island, koji je drugi po redu po najmanjem broju stanovnika u Europi, također ima veću totalnu stopu fertiliteta (1,59) od Europe u cjelini (1,46) dok najuočljivija država na grafikonu, Malta (1,08), ima dosta nižu totalnu stopu fertiliteta od Europe. Države sa najvećim brojem stanovnika, redom, Turska (1,63) i Francuska (1,79), imaju totalnu stopu fertiliteta veću od Europe, a Njemačka je na istoj razini sa Europom.

Prema grafikonu 4, države s većim brojem stanovnika imaju načelno veću totalnu stopu fertiliteta u usporedbi s državama s manjim brojem stanovnika. Međutim, to nije nužno pravilo zbog toga što na totalnu stopu fertiliteta mogu utjecati razni faktori (ekonomske prilike, doseljavanje i iseljavanje, ratovi...).

2.3. Promjene u prosječnoj dobi žena pri rođenju prvog djeteta

Jedan čimbenik koji može objasniti relativno niske razine fertiliteta u EU je sve veći udio žena koje rađaju kasnije u životu. Neki od razloga su: bolje prilike za obrazovanje i posao zbog kojih neke žene daju prioritet svom obrazovanju i razvoju karijere, bolji pristup zdravstvenoj skrbi povećavajući vjerojatnost uspješne trudnoće za starije žene, progresivnije društvene norme dajući ženama veću slobodu odlučivanja kada će imati djecu, širok raspon rekreacijskih aktivnosti, kulturnih događanja i društvenih mreža, u kojima neke žene mogu odlučiti uživati prije nego što počnu razmišljati o zasnivanju obitelji (Eurostat, 2023).

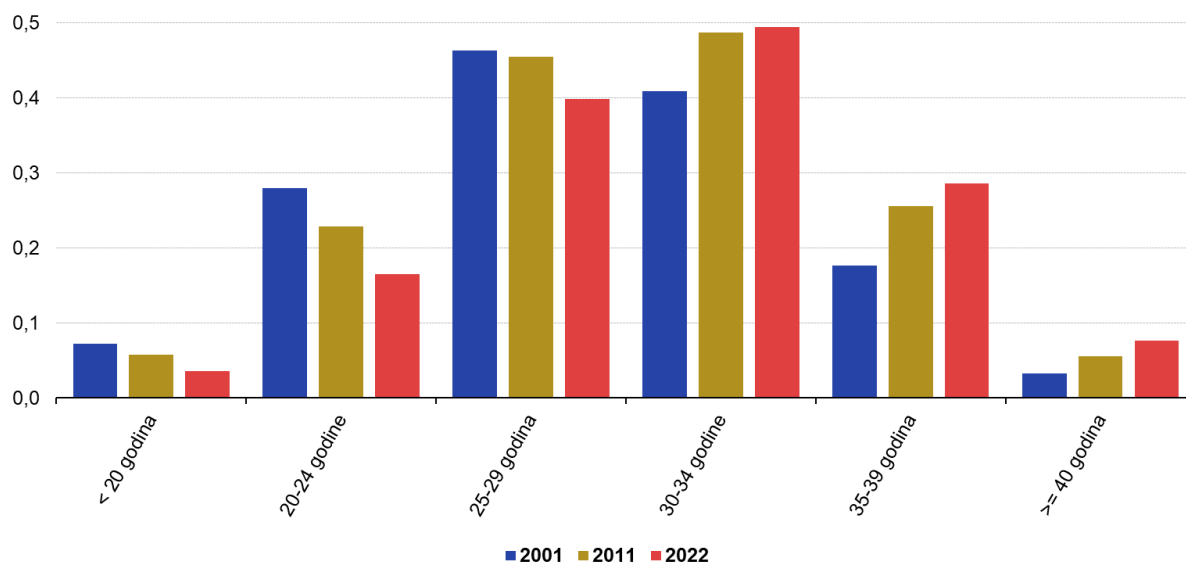
Grafikon 5. Prosječna dob žena pri porodu i pri rođenju prvog djeteta, EU, 2001.-2022.

Izvor: Eurostat (2024a)

Žene u EU sve češće postaju majke u kasnijim godinama života. Grafikon 5 pokazuje kontinuirani porast prosječne dobi žena pri rađanju djeteta u EU od 2001. do 2022. godine, kada je u 2022. prosječna dob iznosila 31,1 godinu, u odnosu na 2001. godinu kada je iznosila 29,0 godina. Sličan trend primjećuje se i kod prosječne dobi žena pri rađanju prvog djeteta tijekom istog razdoblja, koja je porasla s 28,8 godina u 2013. (prva godina za koju su dostupni podaci za cijelu EU) na 29,7 godina u 2022. godini (Eurostat, 2024a).

Grafikon 6. Specifične stope fertiliteta prema dobnoj skupini majke, EU, 2001., 2011. i 2022.

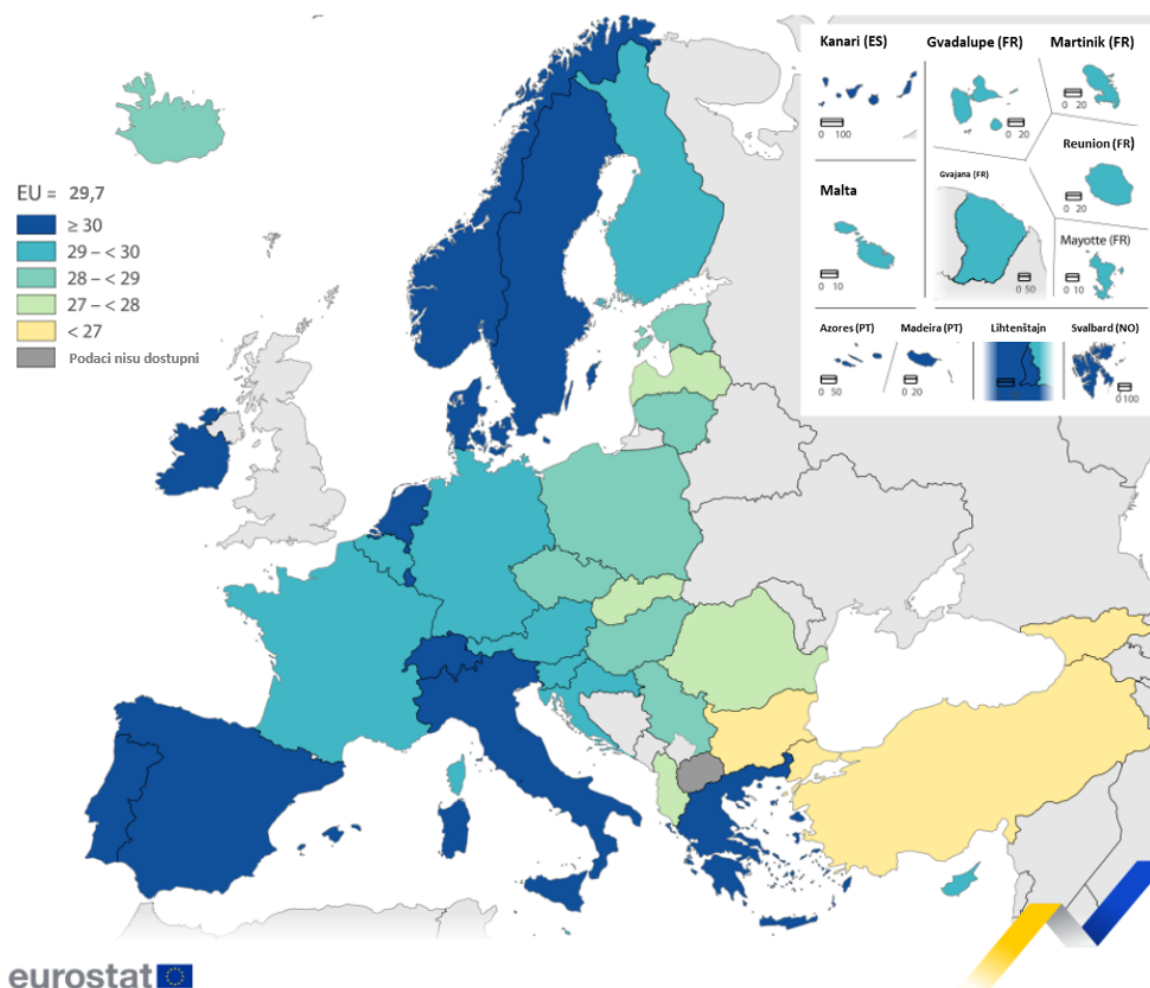

Izvor: Eurostat (2024a)

Fox, Klüsener i Myrskylä (2019) ističu da je odgoda rađanja često povezana s pomicanjem prosječne dobi majke pri prvom porodu prema starijoj dobi. Dobno specifične stope fertiliteta (engl. Age-Specific Fertility Rate, ASFR) imaju ključnu ulogu jer se mijenjaju u skladu s pomicanjem dobi majki. U razvijenim zemljama primjećuje se smanjenje ASFR-a u mlađim dobnim skupinama, dok se u starijim dobnim skupinama bilježi povećanje (Roustaei i sur., 2019).

Na grafikonu 6 prikazan je ASFR za tri različite godine: 2001., 2011., i 2022. godinu. Dobne skupine su podijeljene na: <20 godina, 20-24 godine, 25-29 godina, 30-34 godine, 35-39 godina, i ≥ 40 godina. ASFR je kroz sve tri navedene godine najniži u dobnim skupinama <20 godina i ≥ 40 godina, dok je najveći ASFR u dobnim skupinama 25-29 godina i 30-34 godine. Može se vidjeti trend opadanja ASFR-a do 30. godine života majke te rast nakon 30. godine. 2001. godine najveći ASFR bio je u dobnj skupini 25-29 godina, a 2022. godine u dobnj skupini 30-34 godine što je pokazatelj trenda sve kasnijeg rađanja.

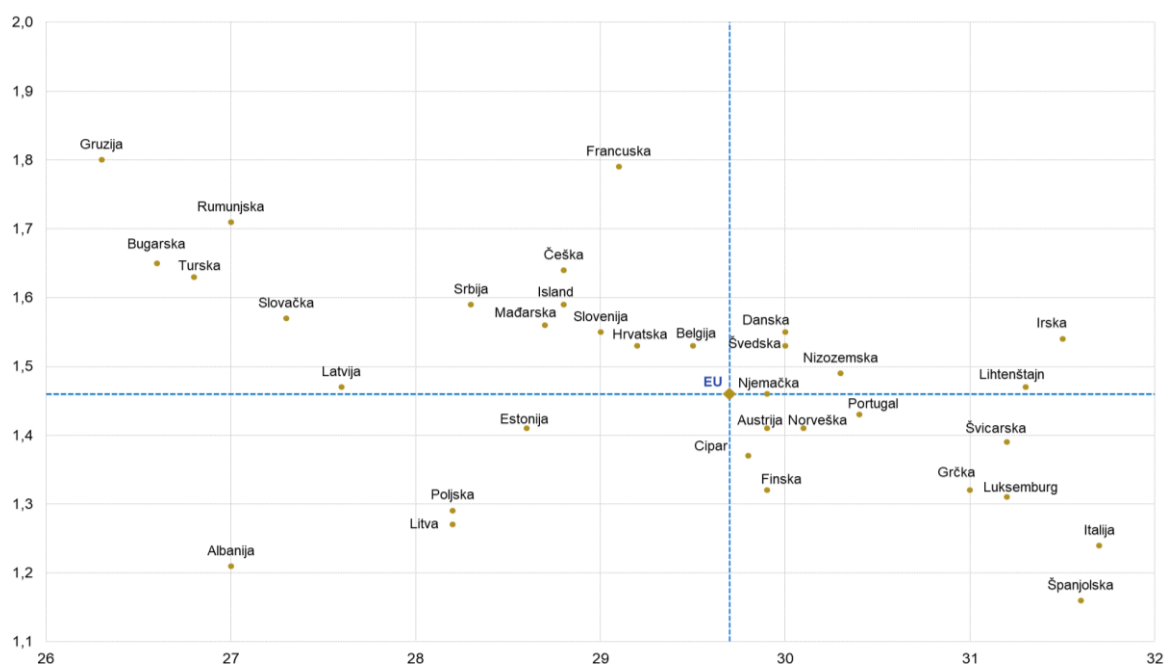
Slika 1. Prosječna dob žena pri rođenju prvog djeteta, 2022.

Izvor: Eurostat (2024a)

Žene u EU postaju majke u sve kasnijoj životnoj dobi, a u prosjeku su 2022. godine rodile prvo dijete u dobi od 29,7 godina. Najniže prosječne dobi pri rađanju prvog djeteta zabilježene su u Gruziji (26,3) i Bugarskoj (26,6 godina), dok su najviše vrijednosti zabilježene u Italiji (31,7 godina) i Španjolskoj (31,6 godina).

Grafikon 7. Totalna stopa fertiliteta i prosječna dob žena pri rođenju prvog djeteta, 2022.

Izvor: Eurostat (2024a)

Grafikon 7 prikazuje totalnu stopu fertiliteta u odnosu na prosječnu dob žena pri rođenju prvog djeteta za 2022. godinu, s prosječnom dobi na horizontalnoj osi, a totalnom stopom fertiliteta na vertikalnoj osi. Iz grafikona je vidljivo da kako raste prosječna dob žena pri rođenju prvog djeteta, totalna stopa fertiliteta u pravilu pada. Na grafikonu 7, kao i na slici 1, Italija se ističe kao država sa najvećom prosječnom dobi žena pri rađanju prvog djeteta, iznad prosjeka EU, ali i dosta niskom totalnom stopom fertiliteta. Država s najmanjom prosječnom dobi žena pri rađanju prvog djeteta je Gruzija, ispod prosjeka EU, dok istodobno ima višu totalnu stopu fertiliteta. Država najbliža prosjeku EU u prosječnoj dobi žena pri rođenju prvog djeteta je Cipar, koji se po totalnoj stopi fertiliteta nalazi ispod prosjeka EU.

3. PREGLED LITERATURE O ODREDNICAMA FERTILITETA U RAZVIJENIM ZEMLJAMA S NAGLASKOM NA SOCIOEKONOMSKOM POLOŽAJU ŽENA

Kako je ranije pokazano, fertilitet u europskim zemljama posljednjih desetljeća pokazuje trend opadanja, što nosi sa sobom brojne socioekonomske izazove i potiče različite odgovore kreatora politika. Sobotka, Matysiak i Brzozowska (2019) analiziraju ovaj sveprisutni fenomen te ističu da se opadanje fertiliteta, koje je nekada bilo primarno povezano s visoko razvijenim zemljama, danas može smatrati globalnim fenomenom. Brojne zemlje bilježe fertilitet ispod razine potrebne za zamjenu generacija, što dovodi do dugoročnih posljedica poput smanjenja populacije, starenja stanovništva i smanjenja radne snage, dodatno stavljajući pritisak na javne financije, mirovinski sustav, socijalnu sigurnost i pružanje skrbi. Pojedine zemlje, posebno u jugoistočnoj i istočnoj Europi, uz to se suočavaju s dugoročnim odljevom stanovništva u bogatije zemlje, što dodatno ubrzava smanjenje populacije i radne snage. Kao odgovor na ove izazove, mnoge vlade počele su provoditi politike usmjerene na podršku obiteljima s ciljem poticanja porasta stope fertiliteta. Pored toga, gospodarske krize rezultiraju ne samo odgodom fertiliteta već također pokazuju trajne učinke na fertilitet osobito u regijama koje se bore s dugotrajnom nezaposlenošću (Matysiak, Sobotka i Vignoli, 2020).

U ovom pregledu literature, nakon obrađenih trendova o fertilitetu u europskim zemljama, daje se šira slika iz dosadašnjih istraživanja o tome kako različiti čimbenici utječu na fertilitet u razvijenim zemljama. Fokus će biti na tri ključna područja:

1. **Participacija žena na tržištu rada:** Analizirat će se kako sudjelovanje žena u radnoj snazi utječe na njihove reproduktivne odluke i ukupne stope fertiliteta.
2. **Nejednakost među spolovima u podjeli poslova u kućanstvu i skrbi o djeci:** Istražit će se kako neravnomjerna podjela kućanskih obaveza i brige o djeci između spolova utječe na fertilitet.
3. **Uloga javnih politika za usklađivanje poslovnog i obiteljskog života:** Razmotrit će se kako različite javne politike, kao što su roditeljni dopust, fleksibilno radno vrijeme i dostupnost dječjih vrtića, pomažu u usklađivanju poslovnog i obiteljskog života te njihov utjecaj na stope fertiliteta.

Ovaj pregled omogućit će uvid u složene odnose između socioekonomskog položaja žena i fertiliteta, te stvoriti osnovu za empirijsku analizu u narednom dijelu diplomskog rada.

3.1. Participacija žena na tržištu rada

Studija Myrskylä, Kohler i Billari (2009) istražuje promjene u odnosu između fertiliteta i razvoja te njihov utjecaj na globalnu populaciju. Tijekom dvadesetog stoljeća, svjetska populacija doživjela je neviđene poraste u ekonomskom i društvenom razvoju koji su se poklopili s značajnim padovima u fertilitetu i stopama rasta populacije. Ova negativna povezanost fertiliteta s ekonomskim i društvenim razvojem postala je jedna od najčvršćih i općenito prihvaćenih empirijskih pravilnosti u društvenim znanostima. Međutim, nova istraživanja pokazuju fundamentalnu promjenu u ovom odnosu tijekom ulaska globalne populacije u dvadeset i prvo stoljeće. Iako razvoj i dalje potiče pad fertiliteta u zemljama s niskim i srednjim indeksima ljudskog razvoja, analize pokazuju da se kod visokorazvijenih zemalja daljnji razvoj može suprotstaviti padu fertiliteta. Ranije negativan odnos između razvoja i fertiliteta postao je oblika slova J, pri čemu je indeks ljudskog razvoja pozitivno povezan s fertilitetom među visoko razvijenim zemljama. Ova promjena može usporiti proces starenja populacije, što bi moglo ublažiti društvene i ekonomske probleme povezane s pojavom i upornim niskim stopama fertiliteta (Myrskylä, Kohler i Billari, 2009).

Proces povećanja neposrednih i posrednih troškova imanja djece intenzivnije se odvijao u razvijenijim područjima, a promjene u zaposlenosti žena i muškaraca tijekom industrijske revolucije odvukle su radnike iz domova, smanjujući vrijeme dostupno za obiteljske obveze i dodatno usmjeravajući vezu fertiliteta i gospodarskog razvoja na unutardržavnoj razini u negativnom smjeru (Fox, Klüsener i Myrskylä, 2019).

Autori Ahn i Mira (2002) u svojem članku istražuju promjene u odnosu između fertiliteta i stopa zapošljavanja žena. Koristeći podatke iz razvijenih zemalja, Ahn i Mira (2002) provode empirijsku analizu kako bi istražili promjene u odnosu između stope fertiliteta i stopa zapošljavanja žena u razdoblju kada se značajno mijenjala uloga žena na tržištu rada. Posebno istražuju kako se ta veza mijenjala s rastom ženskog sudjelovanja na tržištu rada. Zaključci članka navode da je tradicionalno negativan odnos između fertiliteta i sudjelovanja žena na tržištu rada postao manje izražen ili se čak preokrenuo u nekim razvijenim zemljama tijekom analiziranog razdoblja. To ukazuje na to da su promjene u društvenim normama, politikama i ekonomskim uvjetima možda dovele do evolucije u odnosu između fertiliteta i ženskog

zapošljavanja. Ističe se potreba za daljnjim istraživanjem kako bi se bolje razumjeli uzroci ovih promjena i njihovi potencijalni utjecaji na društvo i ekonomiju.

Prema Budig (2003), stavovi žena prema rodnim ulogama igraju ključnu ulogu u njihovim aspiracijama vezanim uz rad i obitelj. Svijest o rodnim ulogama i želja za usklađivanjem posla i djece utječu na želju žene za majčinstvom. U članku se navodi da žene koje rade puno radno vrijeme imaju manje šanse za trudnoću u usporedbi s nezaposlenim ženama, dok žene koje rade nepuno radno vrijeme imaju slične šanse za trudnoću kao i nezaposlene žene. Također, autorica zaključuje da su karijerne i reproduktivne povijesti međusobno povezane, gdje zapošljavanje smanjuje vjerojatnost trudnoće. U prošlim desetljećima, mnoga istraživanja govorila su o negativnoj korelaciji između zaposlenosti žena i stope fertiliteta, posebno u razvijenim zemljama. Međutim, suvremena istraživanja ukazuju na slabljenje te korelacije zbog promjena u društvenim normama i institucionalnim uvjetima.

Engelhardt i Prskawetz (2004) primjećuju da je korelacija između zaposlenosti i fertiliteta bila izraženija do sredine 1970-ih, ali je nakon toga postala manje značajna. Postoje i teorije koje tvrde da žene koje se bave „ženskim“ zanimanjima, povezanim s brigom i skrbi, vjerojatno imaju veći broj djece.

Rindfuss i Brewster (1996) naglašavaju da potencijalni efekti povećanja fertiliteta mogu proizaći iz promjena u društvenoj organizaciji rada i aranžmanima za čuvanje djece. Drugim riječima, u članku se sugerira da će, bez obzira na to koliko žensko sudjelovanje u plaćenom radu djelovalo na ograničenje fertiliteta, svako olakšanje konflikta između radnih obveza i skrbi o djeci rezultirati povećanjem fertiliteta, pod pretpostavkom da su potencijalni roditelji motivirani za imanje djece. Zaključeno je da nije nužno da kombinacija radnih i majčinskih uloga bude „lagana“ prije nego što dođe do utjecaja na fertilitet; samo je potrebno da bude lakša.

Zoabi i Hazan (2012) analizirali su povezanost između razine obrazovanja žena i fertiliteta u Sjedinjenim Američkim Državama tijekom razdoblja od 2001. do 2009. godine. Umjesto tradicionalnog uvjerenja da su primanja i fertilitet negativno povezani u razvijenim zemljama, otkriveno je da je odnos između fertiliteta i obrazovanja žena u SAD-u u obliku slova „U“. Pokazano je da, iako obrazovane žene imaju manje djece, one također rade više sati, što sugerira da obrazovane žene zamjenjuju dio svog vlastitog vremena za usluge koje se kupuju na tržištu, poput čuvanja djece i kućnih poslova. Njihova sposobnost da zamjene vlastito vrijeme za tržišne usluge omogućuje im da imaju više djece i duže rade. Također su primijetili da obrazovane žene ne samo da rade više i imaju više djece, već i više ulažu u obrazovanje

svakog djeteta. Ova saznanja imaju važne implikacije za odnos između nejednakosti i ekonomskog rasta, jer sugeriraju da obrazovanije žene biraju veće obitelji od žena sa srednjim razinama obrazovanja, što može oslabiti ili čak poništiti negativan utjecaj nejednakosti na gospodarski rast.

Autori Doepke i sur. (2022) tvrde da ekonomika fertiliteta ulazi u novu eru. Objašnjavaju negativan odnos između dohotka i fertiliteta, te još jedan negativan odnos između sudjelovanja žena na tržištu rada i fertiliteta. Međutim, naglašavaju da ovi pojednostavljeni zaključci više nisu univerzalno istiniti. U bogatim zemljama, odnos između dohotka i fertiliteta spljošten je, a u nekim slučajevima čak i obrnut, dok je odnos između sudjelovanja žena na tržištu rada i fertiliteta sada pozitivan na međunarodnoj razini. Autori su saželi ove nove činjenice i opisali nove modele koji su osmišljeni kako bi ih objasnili. Zajednička tema ovih novih teorija je da gledaju na čimbenike koji određuju kompatibilnost karijere žena i obiteljskih ciljeva kao ključne pokretače fertiliteta. Naglašavaju četiri faktora koji olakšavaju kombiniranje karijere s obitelji: obiteljsku politiku, „suradljive“ očeve, povoljne društvene norme i fleksibilna tržišta rada. Također, pregledavaju i druge nedavne doprinose u literaturi te ukazuju na obećavajuće nove smjerove za buduća istraživanja u sferi ekonomike fertiliteta.

Behrman i Gonalons-Pons (2020) u svom istraživanju govore kako je pozitivna veza participacije žena na tržištu rada i fertiliteta rezultat politika koje utječu na veću stopu fertiliteta te u obavljanju poslova u kućanstvu, a koje će se detaljnije objasniti u narednim potpoglavljima.

3.2. Nejednakost među spolovima u podjeli poslova u kućanstvu i skrbi o djeci

Pad stope fertiliteta često je povezan s povećanjem plaća kod žena. Povećanjem relativnih plaća žena povećava se njihova ponuda na tržištu rada, a zbog visokih oportunitetnih troškova smanjuje se fertilitet. Osim toga, briga o djeci i kućanski poslovi preusmjeravaju se sa žena na muškarce. Također, smanjenje jaza u plaćama između spolova može dovesti do egalitarnijeg društva, gdje se briga o djeci dijeli između oba spola (Siegel, 2017).

Žene u prosjeku zarađuju 16 % manje u odnosu na muškarce. Nekadašnja negativna korelacija između dohotka po glavi stanovnika i stope fertiliteta postala je pozitivna u nekim OECD zemljama s visokim dohotkom po glavi stanovnika (Day, 2012).

Važno je napomenuti da smanjenje rodne nejednakosti u plaćama, iako nužno, nije dovoljno za povećanje stope fertiliteta. Ne postoji jasna korelacija između zemalja s najmanjom razlikom u

plaćama i najvećom stopom fertiliteta. Smanjenje jaza u plaćama mora ići ruku pod ruku s drugim političkim, društvenim i kulturološkim promjenama kako bi se stvorili uvjeti za povećanje fertiliteta. Financijska stabilnost žene također može utjecati na odluku o majčinstvu. Istraživanje provedeno u Njemačkoj pokazuje negativnu povezanost između ženskog dohotka i rađanja prvog djeteta, dok se u Danskoj mogućnost rođenja prvog djeteta povećava s rastom dohotka žene (Andersson, Kreyenfeld i Mika, 2009). Prihod, kao važna komponenta socioekonomske strukture, usko je povezan s obrazovanjem žene i zaposlenjem, čime direktno utječe na njezin prihod. Kompleksnost korelacije između prihoda žene i fertiliteta zahtijeva sagledavanje različitih faktora, uključujući rodnu nejednakost u plaćama, kako bi se potpuno razumjela dinamika ovog složenog fenomena.

Neslaganje između partnera o želji za djetecom ima značajne demografske i ekonomske implikacije. Istraživački nalazi pokazuju da je ovo neslaganje česta pojava, pri čemu su veće roditeljske nesuglasice češće nego suglasnost o imanju djece. Također pokazuju da ovo neslaganje ima posljedice na ishode fertiliteta, pri čemu se dijete vjerojatno neće roditi ako oba roditelja ne žele dijete. Koristeći model bračnog pregovaranja, autori su pokazali da je raspodjela tereta brige o djeci između majki i očeva ključni faktor za određivanje stope fertiliteta neke zemlje. Osim toga, istraživanje sugerira da će politike usmjerene na povećanje stope fertiliteta biti učinkovitije ako se posebno ciljaju na spol koji je skloniji neslaganju oko imanja još jednog djeteta (Doepke i Kindermann, 2019).

Kolkova studija (2019) imala je za cilj istražiti odnos između rodne ravnopravnosti, mjerene političkim osnaživanjem žena, i fertiliteta tijekom vremena unutar društava. Suprotno nedavnim teorijama koje predlažu odnos u obliku slova „U“ između rodne ravnopravnosti i fertiliteta, studija je pronašla slabu potporu za takav obrazac kada se proučavaju društva kroz vrijeme. Konkretno, nije bilo dokaza o odnosu u obliku slova „U“ između rodne ravnopravnosti i fertiliteta tijekom vremena unutar zemalja. Dok studija nije pronašla odnos u obliku slova „U“ pri ispitivanju promjena tijekom vremena unutar zemalja, presječne analize po zemljama za nedavna razdoblja otkrile su takav odnos. Međutim, obrazac u obliku slova „U“ nije bio dosljedan u svim društvima. Analize unutar društva ukazale su na negativan odnos između rodne ravnopravnosti i fertiliteta na nižim razinama rodne ravnopravnosti. Međutim, nije uočen jasan obrazac u društvima s visokom razinom rodne ravnopravnosti. Nalazi studije sugeriraju da teorije koje predlažu povećanje fertiliteta nakon povećanja rodne ravnopravnosti nisu podržane promjenama tijekom vremena unutar zemalja. Naglašava se složenost odnosa između rodne ravnopravnosti i fertiliteta.

Feyrer, Sacerdote i Stern (2008) istražuju varijacije u stopama fertiliteta među zemljama s visokim dohotkom, fokusirajući se na interakciju između sve veće participacije žena u radnoj snazi i njihovih uloga unutar kućanstva, posebno u vezi s brigom o djeci i kućanskim poslovima. Identificiraju tri različite faze u statusu žena povezane s postupnim povećanjem mogućnosti na tržištu rada.

1. Rana faza (1950-ih i 1960-ih): Žene imaju ograničene mogućnosti na tržištu rada i uglavnom su odgovorne za brigu o djeci kod kuće. S niskim relativnim plaćama u odnosu na muškarce, većina žena se specijalizira za kućanske uloge.
2. Srednja faza (1970-ih do 1990-ih): Mogućnosti žena na tržištu rada poboljšavaju se, ali njihov status unutar kućanstva zaostaje. I dalje se očekuje da žene obavljaju većinu brige o djeci i kućanskih obaveza, što dovodi do pada fertiliteta zbog povećanih oportunitetnih troškova rađanja djece.
3. Završna faza (od 2000-ih): Mogućnosti na tržištu rada za žene približavaju se onima muškaraca. Povećana pregovaračka moć unutar kućanstva rezultira većim (ako ne i podjednakim) sudjelovanjem muškaraca u obavljanju kućanskih poslova. Sudjelovanje žena na tržištu rada veće je nego u srednjoj fazi. Veće sudjelovanje muškaraca u poslovima u kućanstvu također smanjuje demotivaciju žena za rađanjem dodatne djece, što rezultira porastom stopa fertiliteta u usporedbi sa srednjom fazom.

Osim toga, navode da povećanje udjela muškaraca koji sudjeluju u kućanskim poslovima te brizi o djeci povećava totalnu stopu fertiliteta, te da su, ako dobivaju pomoć od muškaraca u brizi o djeci, žene spremnije imati više djece.

Goldscheider, Bernhardt i Lappegård (2015) definiraju „revoluciju spolova“ kao promjenu u društvenim normama, zakonima i institucijama koje su dovele do povećanja ravnopravnosti spolova u obitelji, na radnom mjestu i u širem društvu. Ove promjene rezultiraju značajnim transformacijama u obiteljskom i demografskom ponašanju. Identificira se nekoliko ključnih promjena u obiteljskom ponašanju povezanih s revolucijom spolova, uključujući povećanu participaciju žena na tržištu rada, promjene u dinamici partnerstva i braka, te povećanje raznolikosti obiteljskih aranžmana. Revolucija spolova također utječe na demografsko ponašanje, uključujući promjene u stopama rađanja, obrazovnim izborima, migracijskim obrascima i drugim demografskim fenomenima. Naglašava se važnost razumijevanja interakcije između promjena u obiteljskom i demografskom ponašanju i šireg konteksta društvenih struktura poput političkih, ekonomskih i kulturnih sustava. Iako pružaju temeljni

okvir za razumijevanje revolucije spolova i njenog utjecaja na obiteljsko i demografsko ponašanje, autori ističu potrebu za daljnjim istraživanjem kako bi se bolje razumjele ove kompleksne promjene i njihove implikacije za društvo u cjelini.

3.3. Uloga javnih politika za usklađivanje poslovnog i obiteljskog života

Danas, sve je važnije uspostaviti ravnotežu između poslovnog i obiteljskog života, a za uspostavljanje ravnoteže mogu pomoći različite mjere javnih politika.

Ravnoteža između poslovnog i obiteljskog života je „mjera u kojoj je pojedinac jednako angažiran i jednako zadovoljan s njegovom ili njezinom radnom ulogom i obiteljskom ulogom, odnosno to uključuje zadovoljstvo i dobru funkcionalnost na poslu kao i kod kuće uz minimum sukoba uloga“ (Greenhaus, Collins i Shaw, 2003, str. 513).

Prema Jansi Rani i Krishna Priya (2022), organizacije moraju uspostaviti i provoditi uspješne politike ravnoteže između poslovnog i obiteljskog života te poticati zaposlenike da koriste te politike. Problem je što zaposlenici nisu ni svjesni organizacijskih politika koje se tiču ravnoteže između poslovnog i obiteljskog života, a trebalo bi se osigurati da su zaposlenici informirani o politikama tvrtke. Također bi trebali poticati razvoj ljudskih potencijala unutar organizacije i promovirati veću autonomiju omogućavanjem zaposlenicima da samostalno donose odluke o tome kako će odgovoriti na zahtjeve (European Agency for Safety and Health at Work, 2012).

U nekoliko europskih zemalja, kao što su Njemačka, Austrija te nordijske zemlje, fleksibilno radno vrijeme koristi se kako bi se radnicima olakšalo postizanje bolje ravnoteže između poslovnog i obiteljskog života. Kompanije ga često primjenjuju kako bi zaposlenicima omogućile da se brinu o svojoj djeci, no fleksibilnost također može doprinijeti poboljšanju ukupne učinkovitosti poduzeća (Eurofound, 2015).

Da bi se postigla ravnoteža između poslovnog i obiteljskog života, ključno je stvoriti podržavajuće i motivirajuće radno okruženje koje omogućava pojedincima da usklade svoje poslovne i osobne obaveze i aktivnosti, što dovodi do povećane produktivnosti, predanosti i lojalnosti (Dhas, 2015).

Akrap i Čipin (2011) istražuju preferirane modele obitelji među zaposlenim ženama u Hrvatskoj te utjecaj infrastrukture za usklađivanje obiteljskog i poslovnog života na fertilitet. Velika

većina zaposlenih žena u Hrvatskoj preferira model dvohraniteljske obitelji, u kojoj oba roditelja rade plaćeni posao izvan kućanstva. To ukazuje na trend koji postaje norma u većini razvijenih zemalja. Mlađe generacije žena pokazuju liberalnije stavove o položaju žena na tržištu rada, što implicira veću otvorenost prema kombiniranju profesionalnih i obiteljskih obveza. Iako povećanje zaposlenosti žena i istovremeno povećanje fertiliteta predstavlja izazovan zadatak, rezultati istraživanja sugeriraju da to nije nemoguće postići. Postoje zemlje s visokom stopom zaposlenosti žena koje pokazuju i relativno visoku razinu fertiliteta, što ukazuje na mogućnost usklađivanja poslovnog i obiteljskog života. Međutim, nemogućnost rada sa skraćenim radnim vremenom u Hrvatskoj predstavlja prepreku za žene koje žele kombinirati profesionalne i obiteljske obveze. Ovo ukazuje na potrebu za razvojem bolje infrastrukture za usklađivanje poslovnog i obiteljskog života kako bi se potaknuo veći fertilitet među zaposlenim ženama. Ukupno gledano, postoji jasna veza između preferiranih modela obitelji, stavova o položaju žena na tržištu rada i fertiliteta među zaposlenim ženama u Hrvatskoj, te autori zaključuju da razvoj odgovarajuće infrastrukture može potaknuti povećanje fertiliteta u ovoj populaciji.

Mjere koje doprinose ravnoteži između poslovnog i obiteljskog života mogu pozitivno utjecati na fertilitet. Fleksibilno radno vrijeme i roditeljski dopust, primjerice za njegu bolesnog djeteta, od velikog su značaja za roditelje. Osim toga, na fertilitet mogu utjecati i politike, poput stambene politike. Ako si mladi mogu priuštiti vlastiti stan, brže će napustiti roditeljski dom i osnovati obitelj (Čipin i Međimurec, 2017).

Zaključci istraživanja koje je proveo McDonald (2006) ističu sljedeće ključne točke o niskom fertilitetu i učinkovitosti političkih intervencija. Autor tvrdi da niski natalitet u naprednim društvima proizlazi iz dva glavna vala društvenih i ekonomskih promjena: socijalnog liberalizma i novog kapitalizma. Oba vala su povećala individualne želje vezane uz osobno i ekonomsko blagostanje, ali su istovremeno umanjila sposobnost parova da formiraju i održavaju obitelji. Države su igrale značajnu ulogu u olakšavanju društvenih i ekonomskih promjena koje su doprinijele niskim stopama fertiliteta. Ističe da države također moraju preuzeti odgovornost za ponovno uspostavljanje društvene ravnoteže kroz politike koje podržavaju formiranje obitelji. Ključne su za javnu politiku institucionalne promjene koje ponovno uspostavljaju povjerenje među mladima u njihovu sposobnost započinjanja obitelji bez značajnih ekonomskih gubitaka ili kompromisa s individualnim aspiracijama. Državama je dužnost poduzeti ovu akciju kao treći val društvenih promjena. Navodi se da su obiteljske politike u određenim zemljama (Grupa 1) bile uspješne u održavanju umjerenih stopa fertiliteta

od najmanje 1,5 djece po ženi. Ove politike su pomogle ublažiti pad stopa fertiliteta. U zemljama gdje tradicionalne vrijednosti obitelji otežavaju uvođenje pronatalitetnih politika (Grupa 2), učinkovitost političkih intervencija se dovodi u pitanje. Međutim, autor ističe napore zemalja poput Austrije da obrnu pad fertiliteta kroz reforme politike. Autor izražava optimizam da će zemlje Grupe 2 na kraju uspjeti povećati stope fertiliteta putem javnih političkih intervencija, s obzirom na rastuće prihvaćanje potrebe za djelovanjem i promjene kulturnih institucija. Rješenje za niski fertilitet leži u trećem valu društvenih promjena, gdje država i druge institucije daju prioritet podršci obiteljskom životu, posebno rađanju i odgoju djece. Potrebne su nove perspektive obiteljskog života koje prepoznaju njegov društveni i osobni značaj i koje ga razumiju unutar suvremenih društvenih i ekonomskih okolnosti.

Thévenon i Gauthier (2011) daju pregled trendova u fertilitetu u industrijaliziranim zemljama, posebno u europskim zemljama i zemljama OECD-a, te ocjenjuju utjecaj politika koje su usmjerene na obitelj na stope fertiliteta. Iako politike usmjerene na obitelj utječu na stope fertiliteta, njihov je učinak često ograničen. Financijski poticaji, bilo da su povezani s radnim statusom ili ne, utječu na vrijeme rađanja, ali ne moraju značajno promijeniti totalne stope fertiliteta. Politike usmjerene na omogućavanje ravnoteže između posla i obitelji imaju snažan utjecaj na odluke pojedinaca da imaju djecu. Međutim, ove politike ne moraju uvijek učinkovito smanjiti razlike u ponašanju između društvenih klasa. Učinak politika usmjerenih na obitelj može biti podcijenjen zbog izazova u procjeni njihove koherentnosti i dugoročnih učinaka. Osim toga, politike možda neće dosljedno proizvesti željene učinke, osobito bez sveobuhvatne podrške obiteljima tijekom djetinjstva. Učinkovitost politika usmjerenih na obitelj ovisi o njihovoj trajnosti i stabilnosti gospodarskog okruženja. Stabilne politike mogu pomoći u ublažavanju negativnog utjecaja ekonomske recesije na stope fertiliteta. Općenito, naglašava se važnost procjene dugoročnih učinaka i koherentnosti politika usmjerenih na obitelj u utjecanju na stope fertiliteta te se ističe potreba za sveobuhvatnim sustavima potpore i stabilnim gospodarskim uvjetima kako bi se povećala učinkovitost takvih politika u rješavanju demografskih izazova.

Ciljevi vezani uz fertilitet često nisu eksplicitno navedeni u službenim dokumentima koje izdaju vlade i ministarstva odgovorna za obitelji, socijalnu skrb i zaštitu. Vlade često nastoje promicati politike koje su u skladu s njihovom ideološkom orijentacijom ili koje se podudaraju s normama i vrijednostima njihovih birača. Stoga su politike često obilježene ideološkim pečatom vladajućih političkih stranaka, osobito u zemljama gdje su obiteljske politike nestabilne (Sobotka, Matysiak i Brzozowska, 2019). Primjerice, žene i muškarci u Srednjoj Europi često

izražavaju negativne stavove prema radnim majkama male djece pa većina zemalja u regiji pruža opsežan roditeljski dopust za roditelje koji ostaju kod kuće, u trajanju do tri godine. Politike tako istovremeno potvrđuju postojeće norme i dalje ih oblikuju (Panova i Buber-Ennsner, 2016).

Analiza Thévenona (2011) razlikuje šest glavnih ciljeva politika koje podržavaju obitelji:

1. Smanjenje siromaštva i očuvanje prihoda kroz dodjelu beneficija obiteljima s nižim prihodima.
2. Izravna kompenzacija za ekonomske troškove djece kroz novčane beneficije, fiskalne transfere, porezne olakšice.
3. Poticanje zapošljavanja, osobito majki, putem prava na roditeljski dopust, pružanja usluga čuvanja djece, regulacija rada s pola radnog vremena i fleksibilnog radnog vremena.
4. Pобољшanje ravnoteže kroz promicanje jednakog dijeljenja plaćenog i neplaćenog rada, uključujući čuvanje djece.
5. Podrška razvoju rane dobi u obliku stjecanja znanja i vještina za podršku razvoja djece.
6. Povećanje stope nataliteta.

Osim toga, vremenski trendovi politika među zemljama mogu se sažeti u tri kategorije:

1. Veliko i sveobuhvatno proširenje obiteljskih politika, koja kombinira širok raspon mjera uključujući financijske beneficije, podršku većim obiteljima, ali i mjere koje podržavaju pružanje skrbi za djecu, zapošljavanje majki i veću fleksibilnost u kombiniranju karijere i roditeljstva, a karakteristično je za države Estoniju i Mađarsku.
2. Pomak prema podršci zapošljavanju roditelja i kombinaciji karijere i obiteljskog života pa su tako mnoge zemlje uvele nove politike koje se bave sukobom zaposlenja i obitelji među roditeljima, osobito majkama te reforme politika u Njemačkoj i Austriji uključuju proširenje skrbi za djecu, bolje plaćen i fleksibilniji roditeljski dopust te podršku radu s polovicom radnog vremena među roditeljima dok je Estonija uspostavila velikodušan sustav roditeljskog dopusta s roditeljskim naknadama koje odgovaraju plaći prije dopusta.
3. Proširenje politika koje su posebno usmjerene na novčane potpore pa tako Poljska pruža neoporezivu naknadu roditeljima s dvoje ili više djece od 2016., dok Latvija, svoje politike usmjerava na jačanje „tradicionalne“ obitelji i poticanje braka.

Visokokvalitetna i dobro dostupna javna briga o djeci, posebno za djecu mlađu od 3 godine, ključna je mjera podrške usklađivanja rada i obiteljskih obaveza, kao i razvoja djece te može podržati odluke o rađanju kod parova s dvostrukim prihodima (Sobotka, Matysiak i Brzozowska, 2019).

S druge strane, česte reforme i promjene politika mogu se negativno odraziti na fertilitet. Primjerice, neke države morale su se suočiti sa proračunskim ograničenjima s velikim rezovima u beneficijama te je to imalo negativan učinak na fertilitet. Osim toga, neke politike koje izgledaju izvrsno na papiru možda neće imati veliki učinak ako nisu dobro usklađene s drugim politikama (Botev, 2015).

Zaključci studije Sobotka, Matysiak i Brzozowska (2019) navode kako će pružanje brige o djeci, odnosno dostupnost vrtića pozitivno utjecati na fertilitet kod visokoobrazovanih žena osobito ako je ta briga kvalitetna, dostupna za sve uzraste, a posebno za djecu ispod 3 godine, ako je radno vrijeme usklađeno sa radnim vremenom roditelja te ukoliko ne predstavlja visoke troškove za roditelje. Osim toga, navode i da je rodiljni dopust od ključnog značaja jer potiču dobrobit novorođenčeta. Financijski poticaji često pokazuju pozitivan utjecaj na fertilitet, ali njihovi dugoročni utjecaji na stopu rađanja najviše se očituju kod osoba s nižim obrazovanjem i nižim prihodima. Budući da financijski poticaji podrazumijevaju visoke troškove za vlade, često se ukidaju i prepravljaju, posebice u vrijeme ekonomske štednje.

4. EMPIRIJSKA ANALIZA ČIMBENIKA POVEZANIH S RAZINOM FERTILITETA U EUROPSKIM ZEMLJAMA

Kako je prikazano u pregledu literature, nizak fertilitet, posebice u europskim zemljama, predmet je brojnih istraživanja, među ostalim zato što ima bitne posljedice za demografske strukture, ekonomiju i javne politike. Kako se stope fertiliteta u mnogim europskim zemljama nastavljaju zadržavati na poprilično niskim razinama, važno je razumjeti čimbenike koji su povezani s takvim trendovima. Ovaj dio diplomskog rada bavi se empirijskom analizom povezanosti totalne stope fertiliteta (već ranije definiranog TFR-a) s odabranim socioekonomskim čimbenicima koji su u literaturi identificirani kao relevantni, a uključuju specifično: udio muškaraca koji sudjeluju u obavljanju kućanskih poslova, stopu zaposlenosti žena i javne izdatke za obitelj i djecu kao udio BDP-a.

Glavni cilj ove analize jest istražiti korelacije između TFR-a i odabranih varijabli za odabrane godine: 2007., 2012., 2016. i 2022. Te su godine odabrane jer su za njih bili dostupni anketni podaci o sudjelovanju muškaraca u obavljanju kućanskih poslova. Fokus u analizi jest na ovim istraživačkim pitanjima:

1. Kakva je povezanost između razine fertiliteta (TFR-a) i udjela muškaraca koji obavljaju kućanske poslove?

Hipoteza: U zemljama s većom participacijom muškaraca u obavljanju kućanskih poslova pronalazimo u prosjeku veće vrijednosti TFR-a. Drugim riječima, participacija muškaraca u kućanskim poslovima pozitivno korelira s TFR-om. Ujednačenja raspodjela kućanskih poslova može smanjiti teret koji žene snose i tako povećati stope fertiliteta (Goldscheider, Bernhardt i Lappegård, 2015).

2. Kako je s razinom fertiliteta (TFR-om) povezana razina zaposlenosti žena?

Hipoteza: Ova veza tradicionalno se smatrala negativnom, no novija istraživanja pokazuju pomak na pozitivnu korelaciju, osobito u zemljama s jakim obiteljskim politikama i fleksibilnim radnim aranžmanima, odnosno okruženjem koje omogućuje ženama da lakše kombiniraju svoje karijere s majčinstvom. Stoga se očekuje da će stopa zaposlenosti žena pozitivno korelirati s TFR-om. Ova promjena može se povezati s promjenama u društvenim normama i politikama koje podržavaju majke koje rade (Ahn

i Mira, 2002; Doepke i Kindermann, 2019; Doepke i sur., 2022; Engelhardt i Prskawetz, 2004).

3. Postoji li signifikantna veza između razine fertiliteta (TFR-a) i javne potrošnje za obitelj i djecu?

Hipoteza: Veći izdatci za obitelj i djecu mogli bi pozitivno korelirati s TFR-om jer bi mogli smanjiti financijske troškove imanja djece. Istraživanja pokazuju da su politike koje povećavaju socijalne naknade i pružaju podršku obiteljima povezane s višim stopama fertiliteta, osobito kada su ove politike koherentne i dugoročno održive (Luci-Greulich i Thévenon, 2013; Thévenon i Gauthier, 2011; Sobotka i sur., 2019).

Dodatno, ovi odnosi analiziraju se kroz više godina, što omogućuje identificiranje osnovnih trendova i potencijalnih promjena u dinamici između TFR-a i odabranih čimbenika.

4.1. Izvori podataka, varijable i metode statističke analize

Analiza se temelji na podacima iz sljedećih izvora.

Totalna stopa fertiliteta (TFR): podaci su prikupljeni s EUROSTAT-a (Eurostat, 2024b), a pokazuju, kako je definirano ranije, prosječan broj djece koju će žena roditi ako preživi svoje reproduktivne godine i ako se razina rađanja po dobi ne mijenja tijekom vremena.

Udio muškaraca koji obavljaju kućanske poslove: podaci su prikupljeni s internetskih stranica Europskog instituta za jednakost spolova (European Institute for Gender Equality, 2023)². Objašnjeno je da su ti podaci izvedeni iz anketnih istraživanja, koja su provedena u analiziranim i zato odabranim godinama. Podaci koji se upotrebljavaju u ovoj analizi odnose se na postotke muškaraca koji svakodnevno kuhaju i/ili rade kućanske poslove.

Zaposlenost žena: podaci su prikupljeni s EUROSTAT-a (Eurostat, 2024c), a pokazuju udjele zaposlenih žena u ukupnoj ženskoj populaciji u dobi 25 – 54.

Izdatci za obitelj i djecu: podaci su prikupljeni s EUROSTAT-a (Eurostat, 2024d), a pokazuju rashode za naknade u području socijalne zaštite, konkretno za obitelj i djecu, kao udio BDP-a.

Svi prikupljeni podaci za analizu u izvornom obliku, za svaku kalendarsku godinu, nalaze se u prilogu diplomskog rada.

² <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2023/domain/time> (pristupljeno 19. kolovoza 2024.)

Primjenjuju se korelacijska i regresijska analiza. Korelacijskom analizom procjenjuje se snaga i smjer povezanosti između TFR-a i preostalih varijabli pojedinačno: udjela muškaraca koji obavljaju kućanske poslove, stopa zaposlenosti žena i izdataka za obitelji i djecu, za godine 2007., 2012., 2016. i 2022. Sve povezanosti prikazat će se i grafički na raspršenim dijagramima i prikazat će se jednadžbe jednostavne linearne regresije. Zatim će se za svaku godinu procijeniti model višestruke linearne regresije, s TFR-om kao zavisnom varijablom. Tri odabrana socioekonomska čimbenika pritom su nezavisne varijable. Ovaj pristup omogućuje da se istraže kombinirani učinci odabranih čimbenika na razinu fertiliteta i to u različitim vremenskim točkama.

Tablica 2. Deskriptivna statistika za varijable upotrijebljene u analizi

Godina	Varijabla/ Deskriptivna statistika	Postotak muškaraca koji rade kućanske poslove	Zaposlenost žena	Izdatci za obitelji i djecu	TFR
2007.	Medijan	24,23	74,8	1,7	1,45
	Raspon	42,37	41,7	3	0,74
	Minimum	8,75	41,3	0,9	1,27
	Maksimum	51,12	83	3,9	2,01
	Najmanje 3	11,36	60,9	0,9	1,32
	Najveće 3	45,20	82,3	2,8	1,88
	Broj opažanja	27	27	26	27
2012.	Medijan	36,30	74,6	1,7	1,5
	Raspon	45,29	28,3	2,8	0,73
	Minimum	14,58	53,2	1	1,28
	Maksimum	59,87	81,5	3,8	2,01
	Najmanje 3	16,37	58,8	1,1	1,33
	Najveće 3	55,08	80,4	3,2	1,91
	Broj opažanja	27	27	27	27
2016.	Medijan	32,54	76,9	1,7	1,57
	Raspon	45,29	27,6	2,6	0,58
	Minimum	11,90	55,3	0,9	1,34
	Maksimum	57,19	82,9	3,5	1,92
	Najmanje 3	13,76	63,6	1,1	1,36
	Najveće 3	56,12	82,4	3,1	1,81
	Broj opažanja	27	27	27	27
2022.	Medijan	37	81	1,9	1,47
	Raspon	43	25,1	2,7	0,71
	Minimum	20	62	0,9	1,08
	Maksimum	63	87,1	3,6	1,79
	Najmanje 3	23	69,5	1,1	1,24
	Najveće 3	46	84,6	3,2	1,65
	Broj opažanja	27	27	27	27

Izvor: Eurostat (2024b, 2024c, 2024d); European Institute for Gender Equality (2023), izračun autora

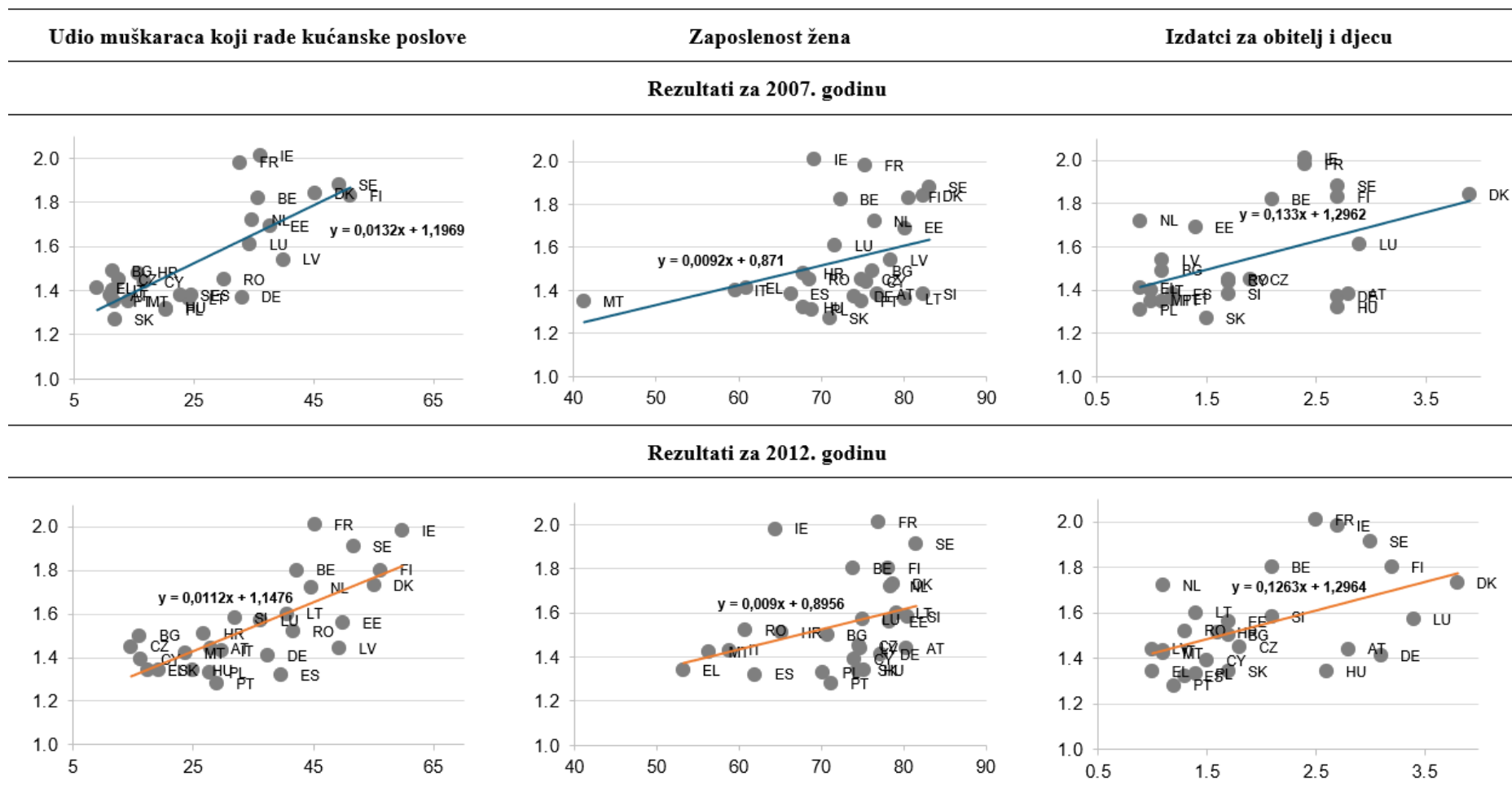
Tablica 2 prikazuje deskriptivnu statistiku za totalnu stopu fertiliteta (TFR) i tri nezavisne varijable - postotak muškaraca koji obavljaju kućanske poslove, stopu zaposlenosti žena i javne izdatke za obitelji i djecu kao postotak BDP-a - kroz četiri odabrane godine: 2007., 2012., 2016. i 2022. Za svaku varijablu i godinu tablica prikazuje medijan, raspon, minimum, maksimum, treću najnižu vrijednost, treću najvišu vrijednost i broj opažanja. Osnovna zapažanja ne temelju podataka iz Tablice 2 uključuju:

- Medijalna vrijednost TFR-a relativno je stabilna u promatranim godinama, uz blage fluktuacije između 1,45 i 1,57. Najveće vrijednosti kreću se oko 1,79 do 2,01, dok su najniže u rasponu od 1,08 do 1,34.
- Što se tiče udjela muškaraca koji sudjeluju u obavljanju kućanskih poslova, primjetan je porast tijekom godina: medijalna vrijednost porasla je s oko 24% 2007. na 37% 2022. Raspon je ostao gotovo isti, s približno 42% u 2007. i 43% u 2022. Međutim, i minimalne i maksimalne vrijednosti pomaknule su se prema gore, što upućuje na opće povećanje.
- Stope zaposlenosti žena pokazuju blag, ali relativno dosljedan uzlazni trend, pri čemu se medijalna stopa povećala sa 74,8% u 2007. na 81% u 2022. Stope znatno variraju od zemlje do zemlje: npr., najmanje vrijednosti spuštaju se i ispod 59% (najmanje 3 za 2012.), a najveće premašuju 87,1% (maksimum za 2022.).
- Medijalni izdatci za obitelj i djecu kao udio BDP-a relativno su stabilni na razini od oko 1,7% do oko 1,9% tijekom promatranih godina. Međutim, postoje vidljive razlike među zemljama, pri čemu neke troše samo 0,9%, a druge do 3,9%.

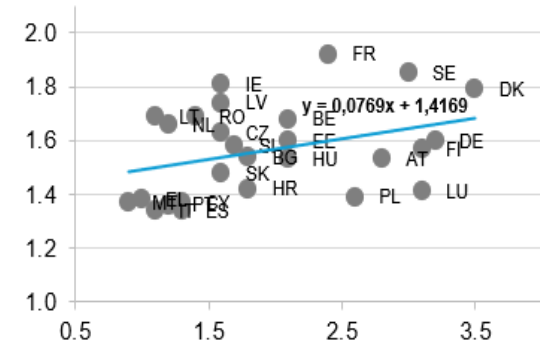
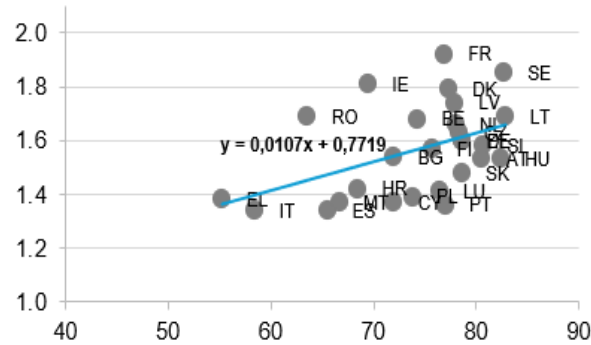
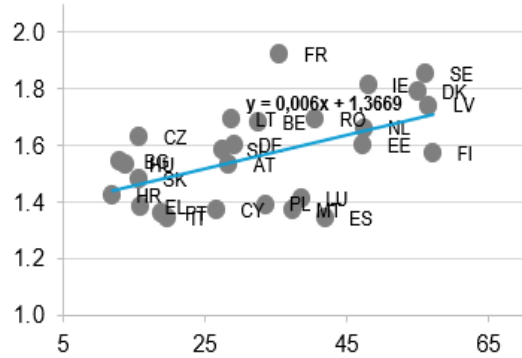
4.2. Rezultati

U ovom potpoglavlju prikazuju se rezultati provedene empirijske analize u kojoj se istraživala povezanost razine fertiliteta mjerena TFR-om s odabranim socioekonomskim čimbenicima u sljedećim godinama: 2007., 2012., 2016., i 2022. Rezultati obuhvaćaju pregled korelacija između TFR-a i odabranih varijabli te regresijsku analizu za svaku godinu, što omogućuje procjenu učinaka pojedinih čimbenika na TFR, pojedinačno i zajednički. Na slici 2 prikazani su dijagrami raspršenosti, zajedno s crtama trenda i pripadajućim regresijskim jednadžbama (modeli jednostavne linearne regresije) po analiziranim godinama.

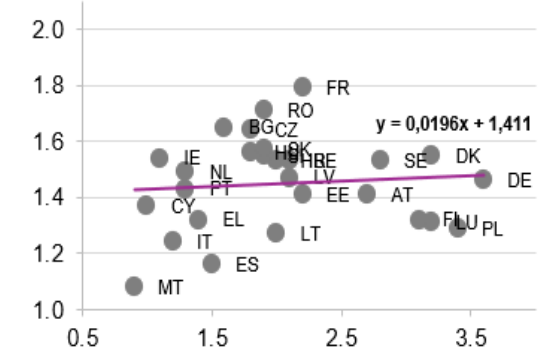
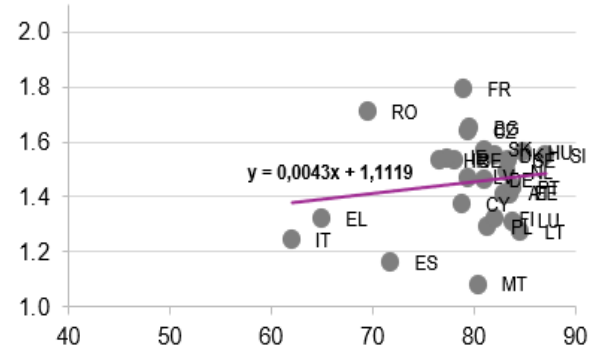
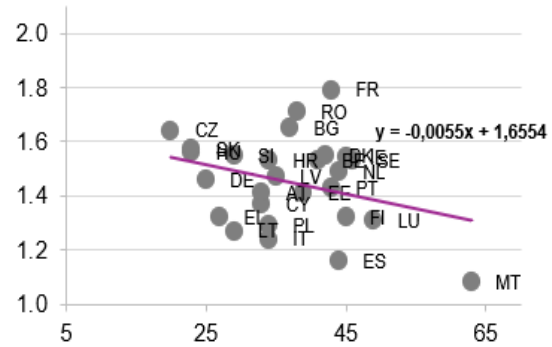
Slika 2. Povezanost TFR-a (na y-osi) s odabranim čimbenicima (udjelom muškaraca koji rade kućanske poslove, zaposlenosti žena i izdancima za obitelj i djecu, na x-osi) 2007., 2012., 2016. i 2022.

Rezultati za 2016. godinu

Rezultati za 2022. godinu

Izvor: Eurostat (2024b, 2024c, 2024d); European Institute for Gender Equality (2023)

Korelacijska analiza za 2007. godinu pokazuje snažnu pozitivnu povezanost između TFR-a i udjela muškaraca koji obavljaju kućanske poslove, s korelacijskim koeficijentom $r = 0,757$. Zaposlenost žena također pokazuje pozitivnu povezanost s TFR-om, iako nešto slabiju ($r = 0,361$), dok su izdatci za obitelji i djecu umjereno pozitivno povezani s TFR-om ($r = 0,480$).

Regresijske jednadžbe pokazuju kako povećanje udjela muškaraca koji obavljaju kućanske poslove za 1 postotni bod rezultira prosječnim povećanjem TFR-a za 0,0132 jedinica. Slično tome, povećanje stope zaposlenosti žena za 1 postotni bod dovodi do povećanja TFR-a za 0,0092, dok povećanje izdataka za obitelji i djecu za 1 postotni bod povećava TFR za 0,133. Rezultati za 2007. godinu jasno pokazuju da su svi analizirani čimbenici pozitivno povezani s TFR-om, pri čemu udio muškaraca koji obavljaju kućanske poslove ima naj snažniji utjecaj, što sugerira da ravnopravnija podjela kućanskih poslova može biti ključna za višu stopu fertiliteta.

U 2012. godini, korelacijska analiza ponovno pokazuje snažnu pozitivnu povezanost između TFR-a i udjela muškaraca koji obavljaju kućanske poslove ($r = 0,720$). Zaposlenost žena zadržava pozitivnu povezanost s TFR-om ($r = 0,344$), dok izdatci za obitelji i djecu bilježe umjerenu pozitivnu korelaciju ($r = 0,503$).

Regresijske jednadžbe za 2012. godinu pokazuju da povećanje udjela muškaraca u kućanskim poslovima za 1 postotni bod rezultira prosječnim povećanjem TFR-a za 0,0112. Povećanje zaposlenosti žena dovodi do povećanja TFR-a za 0,009, dok povećanje izdataka za obitelji i djecu povećava TFR za 0,1263.

Korelacijska analiza za 2016. godinu pokazuje pad u jačini povezanosti između TFR-a i udjela muškaraca koji obavljaju kućanske poslove, s korelacijskim koeficijentom od $r = 0,520$. Zaposlenost žena bilježi blago povećanje u korelaciji s TFR-om ($r = 0,454$), dok su izdatci za obitelji i djecu pozitivno, ali slabije povezani s TFR-om ($r = 0,349$).

Regresijske jednadžbe pokazuju da povećanje udjela muškaraca u kućanskim poslovima za 1 postotni bod rezultira prosječnim povećanjem TFR-a za 0,006. Povećanje stope zaposlenosti žena za 1 postotni bod povećava TFR za 0,0107, dok povećanje izdataka za obitelji i djecu za 1 postotni bod dovodi do povećanja TFR-a za 0,0769. U ovoj godini zaposlenost žena počinje igrati sve značajniju ulogu.

Za 2022. godinu rezultati pokazuju veliku promjenu u povezanosti između TFR-a i udjela muškaraca koji sudjeluju u kućanskim poslovima, gdje je korelacija postala negativna ($r = -$

0,316). Povezanost između zaposlenosti žena i TFR-a također slabi ($r = 0,153$), dok izdatci za obitelj i djecu pokazuju gotovo nikakvu povezanost s TFR-om ($r = 0,090$).

Regresijske jednadžbe za 2022. godinu pokazuju da povećanje udjela muškaraca koji obavljaju kućanske poslove za 1 postotni bod rezultira prosječnim smanjenjem TFR-a za 0,0055, što je značajan obrat u odnosu na prethodne godine. Zaposlenost žena i dalje pozitivno utječe na TFR, ali taj učinak više nije statistički značajan. Povećanje izdataka za obitelji i djecu za 1 postotni bod dovodi do vrlo slabog povećanja TFR-a za 0,0196, što sugerira da su ti izdatci u 2022. godini imali minimalan utjecaj na fertilitet. Ove promjene mogu ukazivati na složenost socioekonomskih uvjeta i utjecaj specifičnih politika u različitim vremenskim razdobljima, što zahtijeva daljnje istraživanje kako bi se razumjeli uzroci ovih promjena. Promjene u rezultatima za 2022. godinu mogle bi biti povezane i s utjecajem pandemije COVID-19, koja je poremetila socioekonomske uvjete i time utjecala na odluke vezane uz rađanje djece, o čemu se više govori u raspravi.

Tablica 3 prikazuje koeficijente korelacije između TFR-a i svake od odabranih varijabli u pojedinim godinama kao bi se dobiveni rezultati saželi i na taj način.

Tablica 3. Koeficijenti korelacije između TFR-a i odabranih čimbenika (udjela muškaraca koji rade kućanske poslove, zaposlenosti žena i izdataka za obitelji i djecu), 2007., 2012., 2016., 2022.

	2007.	2012.	2016.	2022.
Postotak muškaraca koji rade kućanske poslove	0,757	0,720	0,520	-0,316
Zaposlenost žena	0,361	0,344	0,454	0,153
Izdatci za obitelji i djecu	0,480	0,503	0,349	0,090

Izvor: Eurostat (2024b, 2024c, 2024d); European Institute for Gender Equality (2023), izračun autora

Rezultati višestruke linearne regresije za 2007., 2012., 2016. i 2022. godinu u Tablici 3 pružaju uvid u utjecaj tri odabrana socioekonomska čimbenika – udio muškaraca u kućanskim poslovima, zaposlenost žena i izdatci za obitelj i djecu – na TFR u europskim zemljama.

Tablica 4. Procjene iz regresijskih modela s totalnom stopom fertiliteta kao zavisnom varijablom

	Model 1 (2007.)	Model 2 (2012.)	Model 3 (2016.)	Model 4 (2022.)
	Koeficijent (Standardna pogreška)	Koeficijent (Standardna pogreška)	Koeficijent (Standardna pogreška)	Koeficijent (Standardna pogreška)
Konstantni član	1.214 (0.265)	1.031 (0.276)	0.748 (0.295)	1.280 (0.450)
Postotak muškaraca koji rade kućanske poslove	0,0125 (0,0030)***	0,0096 (0,0024)***	0,0052 (0,0020)**	-0,0057 (0,0034)
Zaposlenost žena	-0,0009 (0,0041)	0,0009 (0,0043)	0,0087 (0,0043)*	0,0048 (0,0059)
Izdatci za obitelji i djecu	0,0342 (0,0451)	0,0556 (0,0433)	0,0008 (0,0428)	-0,0001 (0,0458)
Broj opažanja	26	27	27	27
R ²	0.5881	0.5654	0.4021	0.1295

Napomene: *** p < 0,01, ** p < 0,05, * p < 0,1.

Izvor: Eurostat (2024b, 2024c, 2024d); European Institute for Gender Equality (2023), izračun autora

Model za 2007. godinu pokazuje da je udio muškaraca koji obavljaju kućanske poslove značajno pozitivan čimbenik koji utječe na TFR (koeficijent = 0,0125, p < 0,01). To sugerira da povećanje udjela muškaraca u kućanskim poslovima za 1 postotni bod rezultira povećanjem TFR-a za 0,0125 jedinica (djece po ženi), što podržava hipotezu da veća rodna ravnopravnost u kućanstvu može pozitivno utjecati na fertilitet. S druge strane, zaposlenost žena nije statistički značajan čimbenik (koeficijent = -0,0009, p > 0,1), što sugerira da zaposlenost žena, kada se kontrolira za ostale varijable, ne utječe značajno na TFR u ovoj godini. Izdatci za obitelj i djecu također nisu pokazali statistički značajan utjecaj (koeficijent = 0,0342, p > 0,1), iako je smjer veze pozitivan.

Za 2012. godinu, model opet pokazuje da je udio muškaraca koji obavljaju kućanske poslove značajan i pozitivan čimbenik (koeficijent = 0,0096, p < 0,01). Međutim, jačina ovog utjecaja blago se smanjila u odnosu na 2007. godinu. Zaposlenost žena ostaje statistički nesigifikantna (koeficijent = 0,0009, p > 0,1) te izdatci za obitelj i djecu pokazuju pozitivan, ali još uvijek statistički nesigifikantan utjecaj (koeficijent = 0,0556, p > 0,1).

U 2016. godini, utjecaj udjela muškaraca u kućanskim poslovima i dalje ostaje značajan, ali je dodatno smanjen (koeficijent = 0,0052, p < 0,05). Zaposlenost žena postaje statistički značajan

čimbenik (koeficijent = 0,0087, $p < 0,1$). Izdatci za obitelj i djecu opet ne pokazuju statistički značajan utjecaj (koeficijent = 0,0008, $p > 0,1$).

Model za 2022. godinu pokazuje primjetnu promjenu. Utjecaj udjela muškaraca koji obavljaju kućanske poslove postaje negativan (koeficijent = -0,0057, $p > 0,1$) i više nije statistički značajan, što je u potpunom kontrastu s prethodnim godinama. Zaposlenost žena ostaje pozitivna, ali više nije statistički značajna (koeficijent = 0,0048, $p > 0,1$). Izdatci za obitelj i djecu pokazuju vrlo slab, negativan i statistički nesigantan utjecaj (koeficijent = -0,0001, $p > 0,1$).

Koeficijent determinacije R^2 najveće vrijednosti poprima u 2007. i 2012. godini te nam pokazuje da su u tim godinama modeli najreprezentativniji. Nešto niži koeficijent determinacije jest za 2016., a najniža vrijednost koeficijenta determinacije dobivena je za 2022.

Rezultati višestruke regresijske analize pokazuju da se povezanost odabranih socioekonomskih čimbenika s razinom fertiliteta mijenjala tijekom promatranih godina. U ranijim godinama, veći udio muškaraca povezivali smo s višim fertilitetom, što je u skladu s očekivanjem da bi se pravednija podjela kućanskih poslova mogla pozitivno odraziti na razinu fertiliteta u europskim zemljama. Međutim, ta je veza oslabila u novijim godinama. Zaposlenost žena pokazala se kao važan čimbenik u 2016. godini, no i ta je povezanost oslabila u 2022. Potrošnja na obitelj i djecu tijekom analiziranih godina imala je minimalan utjecaj na fertilitet. Vrlo je zanimljiva 2022. godina jer pokazuje razlike u odnosu na druge godine. Konkretno, udio muškaraca koji obavljaju poslove u kućanstvu, varijabla koja je u svim ranijim godinama bila signifikantan (pozitivan) čimbenik fertiliteta, više nije signifikantna. Ulogu bi mogla igrati i pandemija koja je promijenila društvene i ekonomske prilike, potencijalno se odražavajući i na odluke o imanju djece. Taj rezultat ujedno upućuje na složenost odnosa između socioekonomskih čimbenika i fertiliteta i stvara potrebu za dodatnim uvidom u dobivene rezultate, kao i za daljnjim istraživanjima.

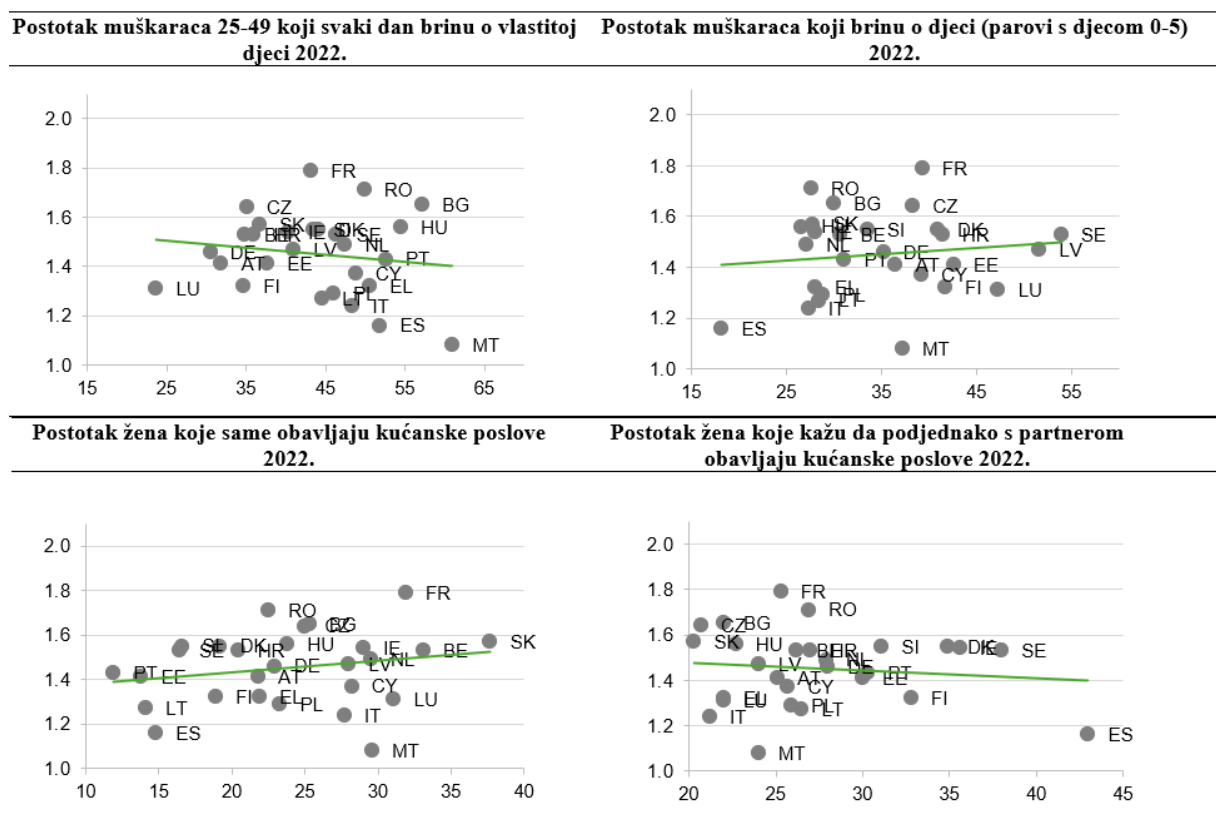
Podaci za 2022. dodatno su analizirani kako bi se potvrdila robusnost prikazanih rezultata. Uzete su u obzir dodatne varijable koje se odnose na uključenost muškaraca u brigu o djeci i sudjelovanje žena u kućanskim poslovima. S Europskog instituta za ravnopravnost spolova prikupljeni su dodatni podaci kako bi se ispitalo kako su s TFR-om povezani: udio muškaraca u dobi 25-49 koji svaki dan brinu o vlastitoj djeci, udio muškaraca koji brinu o djeci među parovima s djecom u dobi 0-5, udio žena koje same obavljaju kućanske poslove te žena koje

kažu da podjednako s partnerom obavljaju kućanske poslove (European Institute for Gender Equality, 2023). Prikupljeni podaci prikazani su u prilogu diplomskog rada.

Vidljivo na slici 3, analiza je otkrila vrlo slabu negativnu korelaciju između TFR-a i postotka muškaraca u dobi od 25-49 godina koji svakodnevno brinu o svojoj djeci ($r = -0,149$), te vrlo slabu pozitivnu korelaciju s udjelom muškaraca koji brinu o djeci među parovima s malom djecom ($r = 0,122$). Dodatno, postotak žena koje same obavljaju kućanske poslove pokazao je slabu pozitivnu korelaciju s TFR-om ($r = 0,202$), dok je udio žena koje te poslove podjednako dijele sa svojim partnerima pokazao slabu negativnu korelaciju ($r = -0,114$).

Ovi nalazi pokazuju da je, unatoč različitim mjerama, odnos između ovih socioekonomskih čimbenika i TFR-a u 2022. i dalje slab i dosljedan inicijalno prikazanim rezultatima koji se tiču rodne jednakosti u podjeli poslova u kućanstvu i skrbi o djeci.

Slika 3. Povezanost TFR-a (na y-osi) s odabranim čimbenicima (na x-osi)

Izvor: Eurostat (2024b); European Institute for Gender Equality (2023)

4.3. Rasprava

Rezultati ovog istraživanja pružaju uvid u dinamiku između socioekonomskih čimbenika i fertiliteta u europskim zemljama tijekom četiri promatrane godine: 2007., 2012., 2016. i 2022. godine. Analiza je usmjerena na tri ključna čimbenika: udio muškaraca koji obavljaju kućanske poslove, zaposlenost žena te izdatke za obitelj i djecu. Dobiveni rezultati omogućuju testiranje postavljenih hipoteza i istraživačkih pitanja, te otkrivaju promjene u tim odnosima tijekom vremena.

Prva hipoteza, koja je pretpostavljala da veća participacija muškaraca u kućanskim poslovima pozitivno korelira s TFR-om, drži za ranije godine (2007., 2012., 2016.). Ova je povezanost u skladu s teorijama koje ističu važnost rodne ravnopravnosti u kućanstvu za poticanje fertiliteta (Goldscheider, Bernhardt i Lappegård, 2015). Međutim, u 2022. godini ta je povezanost nestala. Ova promjena može upućivati na specifične izazove koje je donijela pandemija COVID-19, koja je značajno promijenila društvene i ekonomske okolnosti, poput rada od kuće i pojačanog stresa zbog balansiranja obiteljskih i radnih obveza (Matysiak, Sobotka i Vignoli, 2020). Ovi rezultati također mogu sugerirati da je pandemija promijenila percepciju rodnih uloga, gdje je povećani angažman muškaraca u kućanskim poslovima mogao biti posljedica nužnosti, a ne stvarne promjene u ravnopravnosti, što je na kraju dovelo do smanjenja povezanosti s fertilitetom.

Druga hipoteza, koja je predviđala pozitivnu povezanost između zaposlenosti žena i TFR-a, također je djelomično podržana. Ova je povezanost posebno bila izražena u 2016. godini, kada je zaposlenost žena postala statistički značajan čimbenik fertiliteta. Ovi rezultati potvrđuju nalaze ranijih istraživanja koja ukazuju na promjenu odnosa između zaposlenosti žena i fertiliteta, osobito u kontekstu snažnih obiteljskih politika koje omogućuju lakše usklađivanje rada i obiteljskog života (Ahn i Mira, 2002; Doepke i Kindermann, 2019). Međutim, do 2022. godine taj utjecaj slabi, što može biti posljedica ekonomske nesigurnosti i promjena u tržištu rada uzrokovanih pandemijom, koje su mogle smanjiti povjerenje žena u stabilnost radnog okruženja i mogućnost planiranja obitelji (Sobotka, Matysiak i Brzozowska, 2019).

Treća hipoteza, koja je pretpostavljala da veći izdatci za obitelj i djecu pozitivno koreliraju s TFR-om, nije dobila potporu u analizi. Tijekom svih promatranih godina, izdatci za obitelj i djecu pokazali su minimalnu povezanost s fertilitetom. Ovi rezultati su u skladu s nalazima istraživanja koja pokazuju da su ekonomske potpore često nedovoljne ili nedovoljno ciljane da bi značajno povećale fertilitet (Thévenon i Gauthier, 2011; Luci-Greulich i Thévenon, 2013).

Također, moguće je da učinak ovih izdataka ovisi o njihovoj dugoročnosti i koherentnosti, što je u skladu s literaturom koja naglašava potrebu za stabilnim i održivim obiteljskim politikama kako bi se postigli značajni učinci na fertilitet (McDonald, 2006). Također, poznato je da je ispitivanje učinaka javnih politika na fertilitet kompleksno (Sobotka, Matysiak i Brzozowska, 2019), stoga analizu treba još metodološki nadograditi.

Posebno je zanimljiva 2022. godina, koja pokazuje značajne promjene u odnosu na prethodne godine. Negativna povezanost između udjela muškaraca koji sudjeluju u kućanskim poslovima i TFR-a u toj godini može biti rezultat specifičnih socioekonomskih uvjeta koje je donijela pandemija COVID-19. Pandemija je donijela nove izazove u vezi s organizacijom obiteljskog života i rada, što je moglo dovesti do promjena u ponašanju i stavovima vezanim uz fertilitet. Primjerice, povećana potreba za obavljanjem kućanskih poslova zbog zatvaranja vrtića i škola mogla je negativno utjecati na fertilitet unatoč većem angažmanu muškaraca, jer su ove promjene možda povećale stres i smanjile interes za rađanje (Matysiak, Sobotka i Vignoli, 2020).

Dobiveni rezultati upućuju na složenost odnosa između rodne ravnopravnosti, ekonomskih politika i fertiliteta te na potrebu za daljnjim istraživanjem kako bi se dublje razumjeli mehanizmi koji utječu na te promjene. Feyrer, Sacerdote i Stern (2008) ističu da su promjene u fertilitetu često povezane s ekonomskim i društvenim transformacijama, te da se njihovi učinci mogu razlikovati ovisno o specifičnom kontekstu svake zemlje. Ovo potvrđuje važnost razmatranja širokog spektra čimbenika i prilagodljivih politika kako bi se uspješno podržao fertilitet u promjenjivim uvjetima.

Ova analiza također ukazuje na važnost uzimanja u obzir kontekstualnih faktora, poput globalnih kriza, koje mogu dramatično promijeniti društvene i ekonomske uvjete te time utjecati na fertilitet. U konačnici, rezultati sugeriraju da bi javne politike trebale biti fleksibilne i prilagodljive kako bi uspješno podržale fertilitet u promjenjivim socioekonomskim uvjetima. U skladu s literaturom koja naglašava važnost dugoročne koherentnosti politika (Thévenon i Gauthier, 2011; Sobotka i sur., 2019), potrebno je razmotriti integraciju različitih pristupa koji kombiniraju ekonomsku podršku, rodnu ravnopravnost i mjere za olakšavanje usklađivanja rada i obitelji kako bi se stvorili uvjeti koji podržavaju održiv fertilitet u Europi.

Iako su rezultati ove analize vrijedni, treba uzeti u obzir nekoliko ograničenja. Analiza je ograničena na četiri odabrane godine, što ne omogućuje praćenje dugoročnih trendova niti otkrivanje mogućih vremenskih kašnjenja u učincima politika na fertilitet. Također, agregirani

podaci na razini zemalja mogu prikriti regionalne razlike unutar zemalja, što bi moglo pružiti dublji uvid u dinamiku fertiliteta. Korištenje mikro-podataka moglo bi dodatno poboljšati analizu omogućavanjem detaljnije procjene individualnih karakteristika i reakcija na socioekonomske čimbenike i javne politike. Preporuka za buduća istraživanja uključuje proširenje vremenskog okvira analize i razmatranje dodatnih varijabli koje bi mogle bolje objasniti složenost odnosa između socioekonomskih čimbenika i fertiliteta.

5. ZAKLJUČAK

Ovaj diplomski rad bavio se analizom fertiliteta i s fertilitetom povezanih socioekonomskih čimbenika u europskom kontekstu. Rezultati pružaju zanimljive uvide o složenim međuodnosima između fertiliteta, rodne ravnopravnosti i javnih politika te o njihovoj dinamici na primjeru europskih zemalja.

Prvo, diplomski rad ponovno potvrđuje dugogodišnju zabrinutost zbog niskog fertiliteta u Europi. Tijekom posljednjih desetljeća TFR je u europskim zemljama kontinuirano na niskoj razini i tipično ispod „zamjenske“ razine. Ovaj trend stvara važne demografske i ekonomske izazove, posebno u zemljama sa stanovništvom koje jako brzo stari.

Analiza provedena u diplomskom radu istaknula je značajne razlike u stopama fertiliteta među europskim zemljama, pri čemu se promatrala uloga čimbenika poput ekonomskog razvoja, socijalne politike i kulturnih normi. Na primjer, zemlje sjeverne Europe općenito pokazuju više stope fertiliteta u usporedbi s južnom i istočnom Europom, što je obrazac koji se povezuje s poticajnim obiteljskim politikama i većom rodnom ravnopravnosti na tržištu rada.

Jedan od najvažnijih nalaza empirijske analize jest pozitivna korelacija između rodne ravnopravnosti u obavljanju kućanskih poslova i TFR-a. Zemlje u kojima muškarci više sudjeluju u kućanskim poslovima obično bilježe i veće stope fertiliteta. To sugerira da bi se, kada je teret kućanskih poslova ravnomjernije raspoređen među partnerima, žene mogle osjećati manje ograničenima u usklađivanju poslovnog i obiteljskog života, što bi onda zauzvrat moglo biti povezano i s većim stopama fertiliteta. Međutim, čini se da se ovaj odnos mijenja, što se vidi iz najnovijih dostupnih podataka, koji sugeriraju na slabljenje ili čak preokret pronađene pozitivne korelacije, moguće zbog širih socioekonomskih promjena, uključujući krivu izazvanu pandemijom bolesti COVID-19.

Diplomski rad također se bavio vezom između zaposlenosti žena i fertiliteta. Suprotno tradicionalnim stajalištima prema kojima veća zaposlenost žena negativno korelira s fertilitetom, provedena analiza pokazala je da u recentnijim godinama postoji pozitivna korelacija. Ova promjena u skladu je sa spoznajama iz novije znanstvene literature i naglašava važnost politika koje ženama omogućuju da usklade karijeru i poslovne aspiracije s obiteljskim životom, poput fleksibilnih radnih aranžmana, pristupačne skrbi za djecu i roditeljskih dopusta.

Javni rashodi za obiteljske i dječje naknade također su se razmatrali kao važan čimbenik, iako je njihova korelacija s fertilitetom bila skromna i u promatranim godinama minimalna. Iako nalazi i literatura sugeriraju da sami financijski poticaji nisu dovoljni za znatno povećanje fertiliteta, oni bi mogli igrati poticajnu ulogu u stvaranju pogodnog okruženja za zasnivanje obitelji i imanje djece. Miješani rezultati u pogledu izdataka za obitelj i djecu naglašavaju potrebu za daljnjim i metodološki naprednijim istraživanjima i analizama te, kako postojeća literatura sugerira, za sveobuhvatnim i dobro koordiniranim politikama koje adresiraju složene i višestране odluke o imanju djece.

Zaključno, ovaj diplomski rad naglašava potrebu za bavljenjem izazovima koje povezujemo s niskim fertilitetom. U europskom kontekstu mogle bi biti bitne politike koje promiču ravnopravnost među spolovima, podupiru postizanje ravnoteže između obiteljskog i poslovnog života i pružaju potrebne usluge obiteljima. Buduća bi istraživanja trebala nastaviti pratiti trendove u fertilitetu i detaljno istražiti učinke nedavnih socioekonomskih poremećaja, poput pandemije bolesti COVID-19. Dobro razumijevanje složenih međuodnosa između fertiliteta i socioekonomskih čimbenika pomaže europskim zemljama da se bolje pripreme za demografske promjene koje slijede i da osiguraju održivu budućnost za svoje stanovništvo.

LITERATURA

1. Akrap, A., & Čipin, I. (2011). Usklađivanje poslovnoga i obiteljskoga života u Hrvatskoj: Utjecaj na fertilitet. *Društvena istraživanja*, 20(1 (111)), 47-68. <https://doi.org/10.5559/di.20.1.03>
2. Ahn, N., & Mira, P. (2002). A Note on the Changing Relationship between Fertility and Female Employment Rates in Developed Countries. *Journal of Population Economics*, 15(4), 667–682, preuzeto s <http://www.jstor.org/stable/20007839>
3. Andersson, G., Kreyenfeld, M., & Mika, T. (2009). Welfare State Context, Female Earnings and Childbearing in Denmark and Germany, preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/242544632_Welfare_State_Context_Female_Earnings_and_Childbearing_in_Denmark_and_Germany
4. Behrman, J., & Gonalons-Pons, P. (2020). Women's employment and fertility in a global perspective (1960–2015). *Demographic Research*, 43(25), 707-744, preuzeto s <https://doi.org/10.4054/DemRes.2020.43.25>
5. Botev, N. (2015). Could pronatalist policies discourage childbearing? *Population and Development Review*, 41(2), 301-314. https://www.researchgate.net/publication/280874490_Could_Pronatalist_Policies_Disourage_Childbearing
6. Budig, M. (2003). Are women's employment and fertility histories interdependent? An examination of causal order using event history analysis. *Social Science Research*, 32, 376–401. [https://doi.org/10.1016/S0049-089X\(03\)00012-7](https://doi.org/10.1016/S0049-089X(03)00012-7)
7. Čipin, I. (2018). Totalna stopa fertiliteta. Centar za longitudinalne populacijske studije [e-publikacija], preuzeto s <https://clps.hr/totalna-stopa-fertiliteta/>
8. Čipin, I. (2021). Objašnjenja niskog fertiliteta u razvijenim zemljama i Hrvatskoj. Centar za longitudinalna populacijska istraživanja [e-publikacija], preuzeto s <https://clps.hr/objasnjenja-niskog-fertiliteta-u-razvijenim-zemljama-i-hrvatskoj/>
9. Čipin, I., & Međimurec, P. (2017). Fertilitet i obiteljska politika u Hrvatskoj. *Političke Analize*, 8(31), 3, preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/192425>
10. Day, C. (2012). Economic growth, gender wage gap and fertility rebound. *The Economic Record*, 88, 88-99. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4932.2012.00799.x>

11. Dhas, B. (2015). A report on the importance of work-life balance. *International Journal of Applied Engineering Research*, 10(9), 21659-21665, preuzeto s https://www.researchgate.net/publication/282685585_A_report_on_the_importance_of_work-life_balance
12. Doepke, M., & Kindermann, F. (2019). Bargaining over Babies: Theory, Evidence, and Policy Implications. *American Economic Review*, 109(9), 3264-3306. <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/aer.20160328>
13. Doepke, M., Hannusch, A., Kindermann, F., & Tertilt, M. (2022). The Economics of Fertility: A New Era. *CEPR Discussion Paper No. DP17212* [e-publikacija], preuzeto s <https://ssrn.com/abstract=4121387>
14. Engelhardt, H., & Prskawetz, A. (2004). On the Changing Correlation Between Fertility and Female Employment over Space and Time. *European Journal of Population*, 20, 35–62. <https://doi.org/10.1023/B:EUJP.0000014543.95571.3b>
15. Eurofound. (2015). Policies to improve work-life balance. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, preuzeto 23. svibnja 2024. s <https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/2015/policies-improve-work-life-balance>
16. European Agency for Safety and Health at Work (EU-OSHA). (2012). Work-life balance: Managing the interface between family and working life. OSHwiki, preuzeto 23. svibnja 2024. s <https://oshwiki.osha.europa.eu/en/themes/work-life-balance-managing-interface-between-family-and-working-life>
17. European Institute for Gender Equality. (2023). Gender Equality Index 2023: Time na dan 8. travnja 2024. [podatkovni dokument], preuzeto s <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2023/domain/time>
18. Eurostat. (2023). Population statistics at regional level. Statistics Explained. European Commission, preuzeto 28. svibnja 2024. s https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_statistics_at_regional_level#Fertility
19. Eurostat. (2024a). Fertility statistics, preuzeto 15. ožujka 2024. s https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics
20. Eurostat. (2024b). Births and fertility rates. Eurostat na dan 08. travnja 2024. [podatkovni dokument], preuzeto s https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_find_custom_10749651/default/table

21. Eurostat. (2024c). Employment rate by sex, age, and citizenship. Eurostat na dan 08. travnja 2024. [podatkovni dokument], preuzeto s https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfsi_emp_a_h_custom_10749635/default/table
22. Eurostat. (2024d). Government expenditure by function of government as a percentage of GDP. Eurostat na dan 08. travnja 2024. [podatkovni dokument], preuzeto s https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_exp_gdp_custom_10749752/default/table
23. Eurostat. (2024e). Population and social conditions. Eurostat na dan 26. svibnja 2024. [podatkovni dokument], preuzeto s https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/demo_pjan_custom_11824824/default/table
24. Feyrer, J., Sacerdote, B., & Stern, A. D. (2008). Will the Stork Return to Europe and Japan? Understanding Fertility within Developed Nations. *Journal of Economic Perspectives*, 22(3), 3-22. <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jep.22.3.3>
25. Fox, J., Klüsener, S., & Myrskylä, M. (2019). Is a positive relationship between fertility and economic development emerging at the subnational regional level? Theoretical considerations and evidence from Europe. *European Journal of Population*, 35, 487-518. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10680-018-9485-1>
26. Goldscheider, F., Bernhardt, E., & Lappegård, T. (2015). The Gender Revolution: A Framework for Understanding Changing Family and Demographic Behavior. *Population and Development Review*, 41(2), 207–239. <http://www.jstor.org/stable/24639356>
27. Greenhaus, H. J., Collins, K. M., & Shaw, J. D. (2003). The relationship between work-family balance and quality of life. *Journal of Vocational Behavior*, 63, 510-531. https://www.researchgate.net/publication/222543597_The_relation_between_work-family_balance_and_Quality_of_Life
28. Kohler, H. P., Billari, C. F., & Ortega, J. A. (2001). Towards a theory of lowest-low fertility (Working Paper No. WP 2001-032). Max Planck Institute for Demographic Research, preuzeto s <https://www.demogr.mpg.de/papers/working/wp-2001-032.pdf>
29. Kolk, M. (2019). Weak support for a U-shaped pattern between societal gender equality and fertility when comparing societies across time. *Demographic Research*, 40(2), No. 2., preuzeto s <https://www.demographic-research.org/articles/volume/40/2/>

30. Luci-Greulich, A., & Thévenon, O. (2013). The Impact of Family Policies on Fertility Trends in Developed Countries. *European Journal of Population*, 29, 387–416. <https://doi.org/10.1007/s10680-013-9295-4>
31. McDonald, P. (2006). Low Fertility and the State: The Efficacy of Policy. *Population and Development Review*, 32(3), 485–510. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1728-4457.2006.00134.x>
32. Myrskylä, M., Kohler, H. P., & Billari, F. (2009). Advances in development reverse fertility declines. *Nature*, 460, 741–743. <https://doi.org/10.1038/nature08230>
33. Matysiak, A., Sobotka, T., & Vignoli, D. (2020). The Great Recession and Fertility in Europe: A Sub-national Analysis. *European Journal of Population*, 37, 29–64. <https://doi.org/10.1007/s10680-020-09556-y>
34. Panova, R., & Buber-Ennsner, I. (2016). Attitudes towards parental employment: A ranking across Europe, Australia, and Japan. *Journal of Research in Gender Studies*, 6(2), 11–37. https://www.researchgate.net/publication/313574282_Attitudes_towards_parental_employment_A_ranking_across_Europe_Australia_and_Japan
35. Rindfuss, R. R., & Brewster, K. L. (1996). Childrearing and Fertility. *Population and Development Review*, 22, 258–289. <https://doi.org/10.2307/2808014>
36. Roustaei, Z., Räisänen, S., Gissler, M., et al. (2019). Fertility rates and the postponement of first births: a descriptive study with Finnish population data. *BMJ Open*, 9, e026336. <https://doi.org/10.1136/bmjopen-2018-026336>
37. Sobotka, T., Matysiak, A., & Brzozowska, Z. (2019). Policy responses to low fertility: How effective are they? (Working Paper No. 1). Technical Division, Working Paper Series, Population & Development Branch [e-publikacija], preuzeto s <https://www.unfpa.org/publications/policy-responses-low-fertility-how-effective-are-they>
38. Siegel, C. (2017). Female relative wages, household specialization and fertility. *Review of Economic Dynamics*, 24, 152–174. <http://dx.doi.org/10.1016/j.red.2017.01.010>
39. Thévenon, O. (2011). Family policies in OECD countries: A comparative analysis. *Population and Development Review*, 37(1), 57–87. https://www.researchgate.net/publication/51452838_Family_Policies_in_OECD_Countries_A_Comparative_Analysis

40. Thévenon, O., & Gauthier, A. H. (2011). Family policies in developed countries: a 'fertility-booster' with side-effects. *Community, Work & Family*, 14(2), 197-216. <https://doi.org/10.1080/13668803.2011.571400>
41. United Nations. (2015). World Fertility Report Highlights, preuzeto 10. ožujka 2024. s: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/files/documents/2020/Feb/un_2015_worldfertilityreport_highlights.pdf
42. United Nations. (2024). World Population Prospects 2024 na dan 19. kolovoza 2024. [podatkovni dokument], preuzeto s <https://population.un.org/wpp/>
43. Wilkins, E. (2019). *Low fertility: A review of the determinants* (Working Paper No. 2) [e-publikacija], preuzeto s <https://www.unfpa.org/publications/low-fertility-review-determinants>
44. Zoabi, H., & Hazan, M. (2012). Do highly educated women choose smaller families? *2012 Meeting Papers 276*, Society for Economic Dynamics, preuzeto s <https://ideas.repec.org/p/red/sed012/276.html>

POPIS SLIKA

Slika 1. Prosječna dob žena pri rođenju prvog djeteta, 2022.	12
Slika 2. Povezanost TFR-a (na y-osi) s odabranim čimbenicima (udjelom muškaraca koji rade kućanske poslove, zaposlenosti žena i izdatcima za obitelj i djecu, na x-osi) 2007., 2012., 2016. i 2022.	29
Slika 3. Povezanost TFR-a (na y-osi) s odabranim čimbenicima (na x-osi)	35

POPIS TABLICA

Tablica 1. TFR europskih zemalja, 1960.-2022.	8
Tablica 2. Deskriptivna statistika za varijable upotrijebljene u analizi.....	27
Tablica 3. Koeficijenti korelacije između TFR-a i odabranih čimbenika (udjela muškaraca koji rade kućanske poslove, zaposlenosti žena i izdataka za obitelji i djecu), 2007., 2012., 2016., 2022.	32
Tablica 4. Procjene iz regresijskih modela s totalnom stopom fertiliteta kao zavisnom varijablom.....	33

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1. Ukupan broj živorođenih u EU 1960.-2022.....	5
Grafikon 2. Kretanje totalne stope fertiliteta u Europi i dijelovima Europe, 1950.-2023.....	6
Grafikon 3. Kretanje totalne stope fertiliteta u Europi i svijetu, 1950.-2023.....	7
Grafikon 4. Totalna stopa fertiliteta po ukupnom broju stanovnika, 2022.	9
Grafikon 5. Prosječna dob žena pri porodu i pri rođenju prvog djeteta, EU, 2001.-2022.	10
Grafikon 6. Specifične stope fertiliteta prema dobnoj skupini majke, EU, 2001., 2011. i 2022.	11
Grafikon 7. Totalna stopa fertiliteta i prosječna dob žena pri rođenju prvog djeteta, 2022.....	13

ŽIVOTOPIS

OSOBNNE INFORMACIJE

IME I PREZIME: Iva Tomić

DATUM ROĐENJA: 05.09.2000.

E-MAIL ADRESA: iva.tomic59@gmail.com

RADNO ISKUSTVO

LIPANJ 2024. – DANAS

ADMINISTRATOR, **MINISTARSTVO ZDRAVSTVA**

LIPANJ 2022. – SVIBANJ 2024.

ADMINISTRATOR, **IG VISOKOGRADNJA D.O.O.**

RUJAN 2021. – SVIBANJ 2022.

ADMINISTRATOR, **POLIKLINIKA LAB PLUS 2**

SVIBANJ 2021. – KOLOVOZ 2021.

ADMINISTRATOR, **DOM ZDRAVLJA ZAGREB – ISTOK**

LIPANJ 2019. – TRAVANJ 2021.

PROMOTOR PRODAJE, **MASS SHOES D.O.O.**

OBRAZOVANJE

2019. – DANAS

MAGISTAR EKONOMIJE, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Sveučilišni integrirani prijediplomski i diplomski studij
Ekonomije

2015. – 2019.

OPĆA GIMNAZIJA, Gimnazija Sesvete

VJEŠTINE

- Strani jezici: engleski jezik, španjolski jezik, njemački jezik
- Microsoft Office paketi
- Vozačka dozvola B kategorije

PRILOZI

U prilogu su podaci analiziranih varijabli za 2007., 2012., 2016. i 2022. godinu.

2007. godina

DRŽAVA	POSTOTAK MUŠKARACA KOJI OBAVLJAJU KUĆANSKE POSLOVE	ZAPOSLENOST ŽENA	IZDATCI ZA OBITELJI I DJECU	TOTALNA STOPA FERTILITETA
BE	36	72,3	2,1	1,82
BG	11	76,2	1,1	1,49
CZ	12	74,9	1,9	1,45
DK	45	82,3	3,9	1,84
DE	33	74,0	2,7	1,37
EE	38	80,1	1,4	1,69
IE	36	69,2	2,4	2,01
EL	9	60,9	0,9	1,41
ES	25	66,3	1,2	1,38
FR	33	75,3	2,4	1,98
HR	16	67,9		1,48
IT	12	59,6	1,0	1,40
CY	17	75,5	1,7	1,44
LV	40	78,4	1,1	1,54
LT	24	80,2	1,2	1,36
LU	34	71,7	2,9	1,61
HU	20	67,9	2,7	1,32
MT	14	41,3	1,0	1,35
NL	35	76,4	0,9	1,72
AT	11	76,7	2,8	1,38
PL	20	68,8	0,9	1,31
PT	12	74,8	1,1	1,35
RO	30	68,5	1,7	1,45
SI	23	82,4	1,7	1,38
SK	12	71,0	1,5	1,27
FI	51	80,6	2,7	1,83
SE	49	83,0	2,7	1,88

Izvor: Eurostat (2024b, 2024c, 2024d); European Institute for Gender Equality (2023)

2012. godina

DRŽAVA	POSTOTAK MUŠKARACA KOJI OBAVLJAJU KUĆANSKE POSLOVE	ZAPOSLENOST ŽENA	IZDATCI ZA OBITELJI I DJECU	TOTALNA STOPA FERTILITETA
BE	42	73,9	2,1	1,80
BG	16	70,7	1,7	1,50
CZ	15	74,6	1,8	1,45
DK	55	78,7	3,8	1,73
DE	37	77,2	3,1	1,41
EE	50	78,3	1,7	1,56
IE	60	64,4	2,7	1,98
EL	18	53,2	1,0	1,34
ES	40	62,0	1,3	1,32
FR	45	77,0	2,5	2,01
HR	27	65,2	1,6	1,51
IT	30	58,8	1,1	1,43
CY	16	74,0	1,5	1,39
LV	49	74,8	1,0	1,44
LT	41	79,1	1,4	1,60
LU	36	75,0	3,4	1,57
HU	25	75,2	2,6	1,34
MT	24	56,4	1,1	1,42
NL	45	78,4	1,1	1,72
AT	28	80,4	2,8	1,44
PL	28	70,2	1,4	1,33
PT	29	71,2	1,2	1,28
RO	42	60,8	1,3	1,52
SI	32	80,5	2,1	1,58
SK	19	74,5	1,7	1,34
FI	56	78,2	3,2	1,80
SE	52	81,5	3,0	1,91

Izvor: Eurostat (2024b, 2024c, 2024d); European Institute for Gender Equality (2023)

2016. godina

DRŽAVA	POSTOTAK MUŠKARACA KOJI OBAVLJAJU KUĆANSKE POSLOVE	ZAPOSLENOST ŽENA	IZDATCI ZA OBITELJI I DJECU	TOTALNA STOPA FERTILITETA
BE	33	74,3	2,1	1,68
BG	13	72,0	1,8	1,54
CZ	16	78,4	1,6	1,63
DK	55	77,3	3,5	1,79
DE	29	78,7	3,2	1,60
EE	47	78,7	2,1	1,60
IE	48	69,5	1,6	1,81
EL	16	55,3	1,0	1,38
ES	42	65,6	1,3	1,34
FR	36	76,9	2,4	1,92
HR	12	68,5	1,8	1,42
IT	20	58,5	1,1	1,34
CY	27	72,0	1,3	1,37
LV	57	77,9	1,6	1,74
LT	29	82,9	1,1	1,69
LU	39	76,4	3,1	1,41
HU	14	82,4	2,1	1,53
MT	37	66,7	0,9	1,37
NL	47	78,0	1,2	1,66
AT	28	80,6	2,8	1,53
PL	33	73,8	2,6	1,39
PT	19	77,0	1,2	1,36
RO	41	63,6	1,4	1,69
SI	27	80,7	1,7	1,58
SK	16	78,6	1,6	1,48
FI	57	75,8	3,1	1,57
SE	56	82,7	3,0	1,85

Izvor: Eurostat (2024b, 2024c, 2024d); European Institute for Gender Equality (2023)

2022. godina

DRŽAVA	POSTOTAK MUŠKARACA KOJI OBAVLJAJU KUĆANSKE POSLOVE	ZAPOSLENOST ŽENA	IZDATCI ZA OBITELJI I DJECU	TOTALNA STOPA FERTILITETA
BE	33	74,3	2,1	1,68
BG	13	72,0	1,8	1,54
CZ	16	78,4	1,6	1,63
DK	55	77,3	3,5	1,79
DE	29	78,7	3,2	1,60
EE	47	78,7	2,1	1,60
IE	48	69,5	1,6	1,81
EL	16	55,3	1,0	1,38
ES	42	65,6	1,3	1,34
FR	36	76,9	2,4	1,92
HR	12	68,5	1,8	1,42
IT	20	58,5	1,1	1,34
CY	27	72,0	1,3	1,37
LV	57	77,9	1,6	1,74
LT	29	82,9	1,1	1,69
LU	39	76,4	3,1	1,41
HU	14	82,4	2,1	1,53
MT	37	66,7	0,9	1,37
NL	47	78,0	1,2	1,66
AT	28	80,6	2,8	1,53
PL	33	73,8	2,6	1,39
PT	19	77,0	1,2	1,36
RO	41	63,6	1,4	1,69
SI	27	80,7	1,7	1,58
SK	16	78,6	1,6	1,48
FI	57	75,8	3,1	1,57
SE	56	82,7	3,0	1,85

Izvor: Eurostat (2024b, 2024c, 2024d); European Institute for Gender Equality (2023)

Podaci dodatno ispitanih varijabli za 2022. godinu:

DRŽAVA	POSTOTAK MUŠKARACA (25-49) KOJI SVAKI DAN BRINU O VLASTITOJ DJECI 2022.	POSTOTAK MUŠKARACA (25-49) KOJI BRINU O DJECI (PAROVI S DJECOM 0-5) 2022.	POSTOTAK ŽENA KOJE SAME OBAVLJAJU KUĆANSKE POSLOVE 2022.	POSTOTAK ŽENA KOJE KAŽU DA PODJEDNAKO S PARTNEROM OBAVLJAJU KUĆANSKE POSLOVE 2022.	TOTALNA STOPA FERTILITETA 2022.
BE	34,8	30,7	33,1	26,2	1,53
BG	57,2	30	25,3	22	1,65
CZ	35,1	38,3	25	20,7	1,64
DK	44,1	40,9	19,2	34,9	1,55
DE	30,5	35,2	22,9	28	1,46
EE	37,7	42,6	13,8	30	1,41
IE	40,3	28	29	35,6	1,54
EL	50,6	28	21,9	22	1,32
ES	51,9	18,2	14,8	43	1,16
FR	43,2	39,3	31,9	25,3	1,79
HR	36	41,4	20,4	27	1,53
IT	48,4	27,3	27,7	21,2	1,24
CY	48,8	39,2	28,2	25,7	1,37
LV	41	51,6	28	24	1,47
LT	44,6	28,4	14,1	26,5	1,27
LU	23,7	47,3	31,1	22	1,31
HU	54,5	26,6	23,8	22,7	1,56
MT	61	37,2	29,6	24	1,08
NL	47,5	27,1	29,5	27,9	1,49
AT	31,9	36,5	21,8	25,1	1,41
PL	46	28,8	23,3	25,9	1,29
PT	52,6	31,1	11,9	30,3	1,43
RO	49,9	27,6	22,5	26,9	1,71
SI	43,5	33,5	16,6	31,1	1,55
SK	36,7	27,8	37,7	20,3	1,57
FI	34,7	41,7	18,9	32,8	1,32
SE	46,4	53,9	16,4	38	1,53

Izvor: Eurostat (2024b); European Institute for Gender Equality (2023)